

SAVONLINNAN KAUPUNKI

PUNKAHARJUN KESKUSTAAJAMAN asemakaavan ajantasaistaminen

Kulttuuriympäristöselvitys

Raportti 24.3.2017

FM Teija Ahola
Selvitystyö Ahola
Mikkeli

Tilaaaja: Savonlinnan kaupunki

Kuva: Punkaharjun kirkko on perustettu harjulle, hautausmaa harjun juurelle.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	4
2	KOHDEALUE	5
3	MENETELMÄT	6
4	INVENTOINTITILANNE	7
5	KAAVAT JA SUOJELUTAVOITTEET	9
6	MAISEMAN RAKENNE JA HISTORIA – RANTAKYLÄ.....	16
7	PUNKAHARJUN KIRKONKYLÄN HISTORIAA	18
7.1	RAJASEUDUN VAIHEITA	18
7.2	YKSINÄISTALOASUTUSTA MAA- JA VESIREITTIIEN VARRELLA	20
7.3	RAUTATIE SYNNYTTI TEOLLISUUTTA	23
7.4	SEURAKUNTA EROAA KERIMÄESTÄ, PUNKAHARJUN KUNTA ITSENÄISTYY.....	26
7.5	KEHITYS VIIME SOTIEN JÄLKEEN	30
7.6	KARTTOJA PUNKAHARJUN KESKUSTAAJAMASTA.....	34
8	ARVIOINTI	37
8.1	SUOSITUKSET SUUNNITTELULLE.....	38
9	OSA-ALUEET JA NIIDEN ARVOPIIRTEET	41
9.1	OSA-ALUE I: KESKUSTA.....	42
9.1.1	ASEMA-ALUE	45
9.1.2	Vanha kunnantalo.....	48
9.1.3	Makkola	50
9.1.4	Miinala	51
9.1.5	Onnela, Immosen kauppa	53
9.1.6	Huoltola	54
9.1.7	Kuusela	55
9.1.8	Rinteelä	56
9.1.9	Kunnantalo	57
9.1.10	Terveystalo	58
9.1.11	KOTIKUJA.....	59
9.1.12	Linja-autoasema ja liiketalo	61
9.1.13	Punkaharjun koulu.....	62
9.2	OSA-ALUE 2: HARJUALUE	63
9.2.1	KIRKKOYMPÄRISTÖ.....	64
9.2.2	PAPPILA	67
9.2.3	PUNKASALMEN KOULU	69
9.2.4	Hammaslääkärintalo, Kenttätie 2.....	72
9.2.5	TIENVARSIASUTUS.....	73
9.2.6	NIEMEN ASUNTOALUE	74
9.2.7	Rauhala ”Vesalaisen talo”	77
9.2.8	Vesitorni	78
9.3	OSA-ALUE 3: TEOLLISUUS	79
9.3.1	Koivikko	80
9.4	OSA-ALUE 4A: VÄYLIEN HALKOMA ALUE	82
9.4.1	KUUSITIE PIENTALOT	83
9.4.2	Kunnanvirkailijain rivitalo, Lehtola.....	84
9.4.3	VANHAN MAANTIEN ASUNTOALUE.....	85
9.5	OSA-ALUE 4B: VÄYLIEN RAJAAMA TEOLLISUUSALUE	89
9.6	OSA-ALUE 5: ASUNTOALUEET	90
9.6.1	Pekkala (Ahola), Pekantie 3	90
9.6.2	SOS-LAPSIKYLÄ	91
9.6.3	ASUTUSTILAT	94
10	LÄHTEET	96
	Viitteet	
	Liitteet	

1 Johdanto

Savonlinnan kaupungin Teknisen toimialan tilaama kulttuuriympäristöselvitys tehtiin Punkasalmen kirkonkylän eli entisen Punkaharjun kunnan keskustaajaman asemakaavan ajantasaistamisen tausta-aineistoksi. Kulttuuriympäristöselvitys on alueen ja valikoitujen rakennuskohteiden ja aluekokonaisuuksien historian, ominaisuuksien, toiminnan ja muutosten kuvaamista ja selvittämistä maastokäynteihin, kirjallisuuteen ja arkistolähteisiin perustuen. Selvitys sisältää myös yhteenvetoja kohteiden ja alueiden arvosta.

Raportin tulosten pohjalta voidaan arvioida suunnitelmien ja rakentamisen vaikutuksia Punkasalmen kirkonkylän rakennettuun kulttuuriympäristöön, sen historiallisiin ja taajamakuullisiin tunnuspiirteisiin ja arvoihin. Lisäksi voidaan arvioida yksittäisten rakennuskohteiden historiallista ja maisemallista merkittävyyttä.

Asemakaavasuunnittelussa selvityksen tulokset ovat sovellettavissa lähtötietona selostuksessa, kaavakartan sisällössä ja esitystavassa, kaavamääräyksissä, vaikutusten arvioinnissa ja vuoropuhelussa.

Selvityksen tutkimusosuudesta, kohteiden arvottamisesta, kaavoitukseen liittyvistä osuuksista ja karttatuotannosta vastasi FM Teija Ahola Selvitystyö Aholasta. Raportti valmistui maaliskuussa 2017.

Kuva: Tarkastelualue on merkitty karttaan punaisella viivarajauksella. Se on kolmisen kilometriä pitkä ja leveydeltään noin yhden kilometrin.

Alueen pinta-ala on noin 2,7 km².

/Opas- ja osoitekartat © Savonlinnaseutu

2 Kohdealue

Kirkonkylätaajama Punkaharjun kulttuurimaisemassa

Kohdealueena on Punkasalmen kirkonkylätaajama, entinen Punkaharjun kuntakeskus. Punkaharjun seurakunta itsenäistyi vuonna 1922 ja kunta aloitti toimintansa 1924. Kuntaliitoksen myötä siitä tuli vuoden 2013 alussa osa Savonlinnan kaupunkia.

Punkasalmen kirkonkylä sijaitsee Savon ja Karjalan rajamailla, Etelä-Savon maakunnassa, noin 35 km päässä Savonlinnasta ja noin 27 km etäisyydellä Parikkalasta. Kirkonkylä on vuonna 1908 valmistuneen Savonlinna-Parikkala-rataosuuden vanhoja asemapaikkoja, jossa edelleen on henkilö- ja tavaraliikennettä.

Punkaharjun kunnan väkiluvun kehityksessä ei tapahtunut isoja muutoksia kunnan itsenäisyyden aikana. Henkikirjojen mukaan vastaperustetussa kunnassa oli vuonna 1924 yhteensä noin 3 600 asukasta, vuonna 1960 asukkaita oli 4 147 ja vuoden 2012 lopussa 3 702. Nopeinta väkiluvun kasvu oli sotien jälkeen, kun kymmenessä vuodessa väkimäärä lisääntyi lähes tuhannella hengellä (josta siirtoväkeä vajaat 500). Poismuutto oli suurta 1960-luvulla, jolloin palattiin lähelle 1920-luvun tasoa. Vuonna 1973 kuntaan liitettiin 1200 asukasta lakkautetusta Säämingin kunnasta, ja vuonna 1980 oli kunnassa jopa 4 800 asukasta.

Kirkonkylä sijaitsee niemessä, jonka pohjoinen kärki kuuluu Tuunaansaaren maarekisterikylään (600), muulta osin taajama on rakentunut Punkaniemen maarekisterikylän alueelle (598). Pohjois-eteläsuuntaista taajama-alueita halkovat Parikkala-Savonlinna-rata ja valtatie 14 sekä vanhaan Savo-Karjala-maantiehen perustuvat kadut (Kauppatie, Kuusitie, eteläosa Palomäentiestä). Idästä saapuva Kesälahdentie (479) yhtyy valtatiehen liikekeskustan eteläisen liittymän luona.

Kirkonkylätaajama rajautuu lännessä Saimaan Pihlajaveteen ja idässä Puruveteen. Niemen pohjoisosan kautta kulkee kaakko-luodesuuntainen pitkäisharju eli Punkaharju, joka kuuluu Suomen kansallismaisemiin. Tämän noin 7 kilometriä pitkän kapean harjujakson maisema-arvot on tunnustettu jo varhain. Alue rauhoitettiin kruununpuistoksi 1843, ja samoihin aikoihin vesistön ympäröimästä harjusta tuli merkittävä kansainvälinen matkailukohde, jonka saavutettavuutta lisäsi rautatien valmistuminen.

Etelä-Savon ELY-keskuksen laatimassa valtakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden päivitysinventoinnissa todetaan seuraavaa: *"Punkaharju on vakiintunut, tunnettu kansallismaisema, mikä on säilyttänyt erinomaisesti piirteensä mm. suojelustatusten avulla. Harju-alue on merkittävä sekä luonnonkauneutensa että siihen liittyvien historiallisten ja rakennustaiteellisesti huomattavien kohteiden takia. Harjulla on ollut ja on edelleen merkitystä*

matkailulle, liikenteelle, puolustukselle ja metsäntutkimukselle."

Tarkastelussa olevasta kirkonkylätaajamasta maisema-aluekuvauksessa mainitaan harjujaksolla sijaitsevat Punkasalmen kirkko ja pappila.

3 Menetelmät

Tehtävänä oli laatia kulttuuriympäristöselvitys Punkasalmen kirkonkylän eli entisen Punkaharjun kuntakeskuksen kulttuurihistoriallisista tunnuspiirteistä ja nykytilasta sekä osoittaa historiallisia, maisemallisia ja rakennushistoriallisia arvoja omaavat alueet ja kohteet.

Asetettu tavoite edellytti alueen kehitysvaiheiden ja rakennetun kulttuuriympäristön nykytilan selvittämistä. Työmenetelminä käytettiin maastokäyntejä, valokuvadokumentointia, rakennusinventointia, karttahistoriallista ja kirjallisuusselvitystä sekä haastatteluja. Alueiden nykytilasta kerättiin havaintoaineistoa maastokäynnein. Tarkasteltiin rakennetussa ympäristössä näkyvien eri aikavaiheiden tunnistettavuutta (säilyneisyyttä), alueellista eheyttä ja erityisiä tunnusmerkkejä, kuten arkkitehtonisia, historiallisia ja ympäristöllisiä erityispiirteitä.

Tietoja alueen historiasta ja rakennuksista selvitettiin kirjallisuudesta, arkistoista ja vanhoilta kartoilta. Kuvia ja muistitietoa kirkonkylästä löytyi myös Punkasalmi-aiheiselta Facebook -sivustolta.

Tarkasteltavina teemoina olivat: asutushistoria eli kantatalot, kaavoitushistoria, liikenne, teollisuus ja julkiset palvelut.

Karttahistoriallisen selvityksen ja nykyistä maankäyttöä kuvaavien tietoaaineistojen avulla kartallistettiin kyläympäristön historiallisia piirteitä, muutoksia sekä nykytilaa.

Raportti sisältää johtopäätökset siitä, mitä historiallisia ja ympäristöllisiä arvoja kulttuuriympäristöt sisältävät ja mikä on arvotekijöiden tämän hetkinen tila.

Tilaajalle luovutettiin raportti, joka muodostuu tekstiosiosta, valokuvista ja karttakuvaliitteistä, ja kaikki aineistot ml. laaja valokuva-aineisto sähköisessä muodossa levykkeelle tallennettuna.

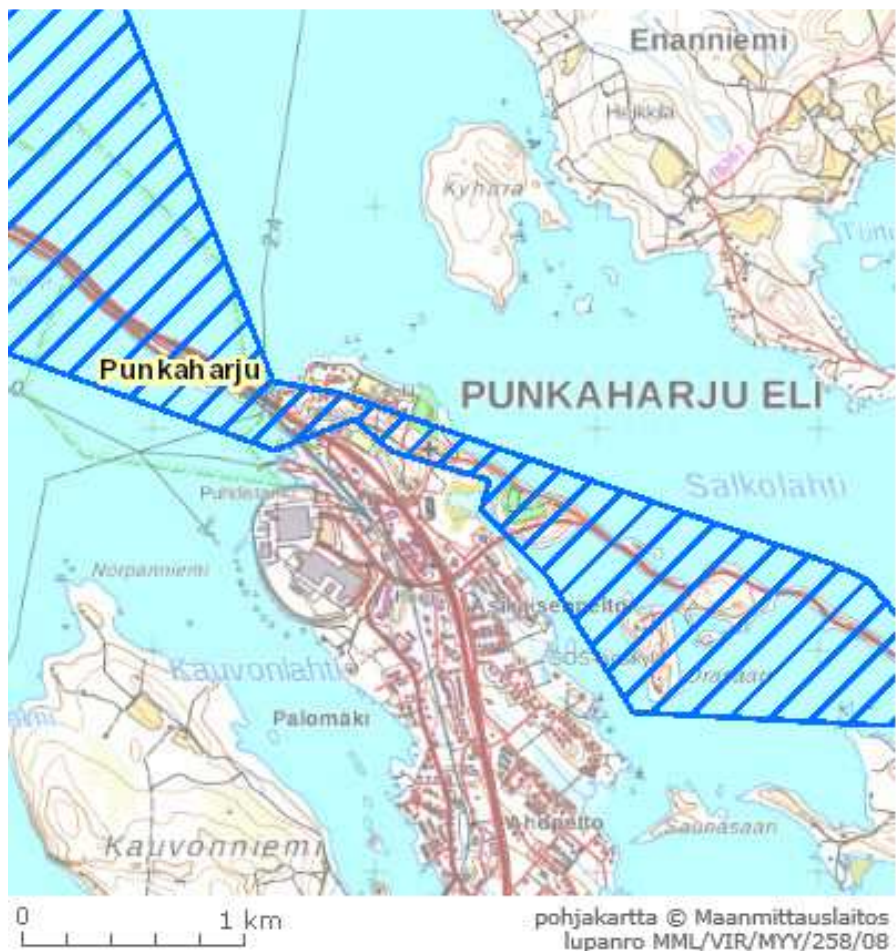
4 Inventointitilanne

Museoviraston päivittämä inventointi **valtakunnallisesti** merkittävistä rakennetuista ympäristöistä (RKY) valmistui vuonna 2009.

Inventointiin on valittu mukaan Punkaharjun kansallismaisema-alue* eli noin seitsemän kilometriä pitkä harjuympäristö siellä sijaitsevine erityyppisine kulttuurikohteineen.

- Punkaharju (sisältää tarkastelualueen pohjoisen reunaosan ja mm. kirkon, pappilan ja asema-alueelta vahtituvan pihapiirin)

* = Suomen 27 kansallismaisemaa ilmentävät maamme eri osien edustavimpia luonnon- ja kulttuuripiirteitä. Kansallismaisemalla on voimakas symboliarvo, ja niillä on yleisesti tunnustettu merkitys kansallisessa kulttuurissa, historiassa ja luontokuvassa. Alueiden valinnasta vastasi ympäristöministeriön kansallismaisematyöryhmä. Valinta liittyi Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlavuoteen 1992. Lähde: <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Kansallismaisemat>

Kunta: Savonlinna

Nimi: Punkaharju

Kuva: Punkaharju-nimisen RKY-alueen rajausta / Kartta: Museoviraston RKY-sivusto (14.9.2012)

Punkaharjun kunnassa rakennusperintöä inventoitiin seutukaavatyön yhteydessä 1970- ja 80-luvuilla, ja tietoja tarkistettiin 2000-luvun alussa Etelä-Savon maakuntakaavaa (YM 4.10.2010) varten. Tarkastelualueella sijaitsevat seuraavat Etelä-Savon maakuntaliiton kulttuuriperintötietokantaan (ESKU) viedyt maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävät rakennus- ja aluekohteet:

<u>Id</u>	<u>Kohde</u>	<u>karttanumero</u>
21218	Punkaharjun rautatieasema	1
21219	Punkasalmen kirkko	2
21220	Punkasalmen alakansakoulu	3
21221	Punkaharjun pappila	4
21287	Punkaharjun vanha kunnantalo	5
22673	Punkaharjun kunnantalo	6
22678	Punkaharjun terveystalo	7
21996	Koivikko, Punkaniemi	8

Samaan inventointitietokantaan on tallennettu myös tietoja Punkaharju -nimisestä valtakunnallisesti merkittävästä aluekokonaisuudesta (RKY).

Kuva: Vanhat rakennusinventointikohteet / **Kartta:** Etelä-Savon maakuntaliiton inventointitietojärjestelmä (30.9.16).

5 Kaavat ja suojelutavoitteet

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtioneuvosto on maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) 22 §:ään perustuen 30.11.2000 päättänyt valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Päätos on tarkistettu 13.11.2008 ja se on tullut voimaan 1.3.2009. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevien erityistavoitteiden mukaan alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Näillä alueilla alueidenkäytön on sovellettava niiden historialliseen kehitykseen.

Valtioneuvosto teki 5.1.1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittamisestä. Päätos perustui maisema-aluetyöryhmän mietintöön vuodelta 1992: Osa I Maisemanhoito ja Osa II Arvokkaat maisema-alueet (AM). Inventointi päivitettiin vuonna 2013.

Museoviraston päivittämä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen inventointi (Rakennettu kulttuuriympäristö RKY) on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen.

Tarkastelualueen pohjoinen reuna-alue sisältyy osaksi laajaa aluekokonaisuutta, joka on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi sekä maisema-alueena että rakennettuna kulttuuriympäristönä:

- Punkaharju (RKY 2009)
- Punkaharjun kulttuurimaisema (AM 1992)

Erityislait ja Rautatiesopimus 1998

Tarkastelualueella ei ole rakennussuojelulailla (1985/60) suojeltuja kohteita eikä rakennuksia, jotka olisi suojeltu lailla rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010). Alueella ei myöskään ole kirkkolain (1054/1993) nojalla suojeltuja kirkollisia rakennuksia (Punkaharjun kirkko on valmistunut 1923).

Alueelta tunnetut kiinteät muinaisjäännökset ovat kivikauden asuinpaikkoja (muinaisjäännösrekisteri 4.10.2016). Lisäksi alueella on kulttuuriperintökohteiksi luokiteltuja toisen maailmansodan aikaisia Salpalinjaan kuuluvia varustuksia. Näistä arkeologisista kohteista on vuonna 2007 valmistunut oma selvityksensä Savonlinnan maakuntamuseon toimesta.

Ympäristöministeriö, Museovirasto, Ratahallintokeskus, Valtion kiinteistölaitos, VR-yhtymä Oy ja Metsäntutkimuslaitos tekivät 22.9.1998 sopimuksen menettelytavoista valtakunnallisesti merkittävien rautatieasema-alueiden säilyttämiseksi ja suojelemiseksi. Sopimus käsittää 115 kohdetta, joissa on 872 rakennusta 85 kunnassa. Punkaharjulta sopimukseen sisältyvät seuraavat kohteet:

Id	Nimi
200401	Putikon rautatieasema
200352	Punkaharjun rautatieasema-alue (nyk. Luston asema!)
200402	Tuunaansalmen ratavartijan pihapiiri

Eli tarkastelualueella sijaitseva Punkasalmen asema-alue ei kuulu sopimuksen piiriin.

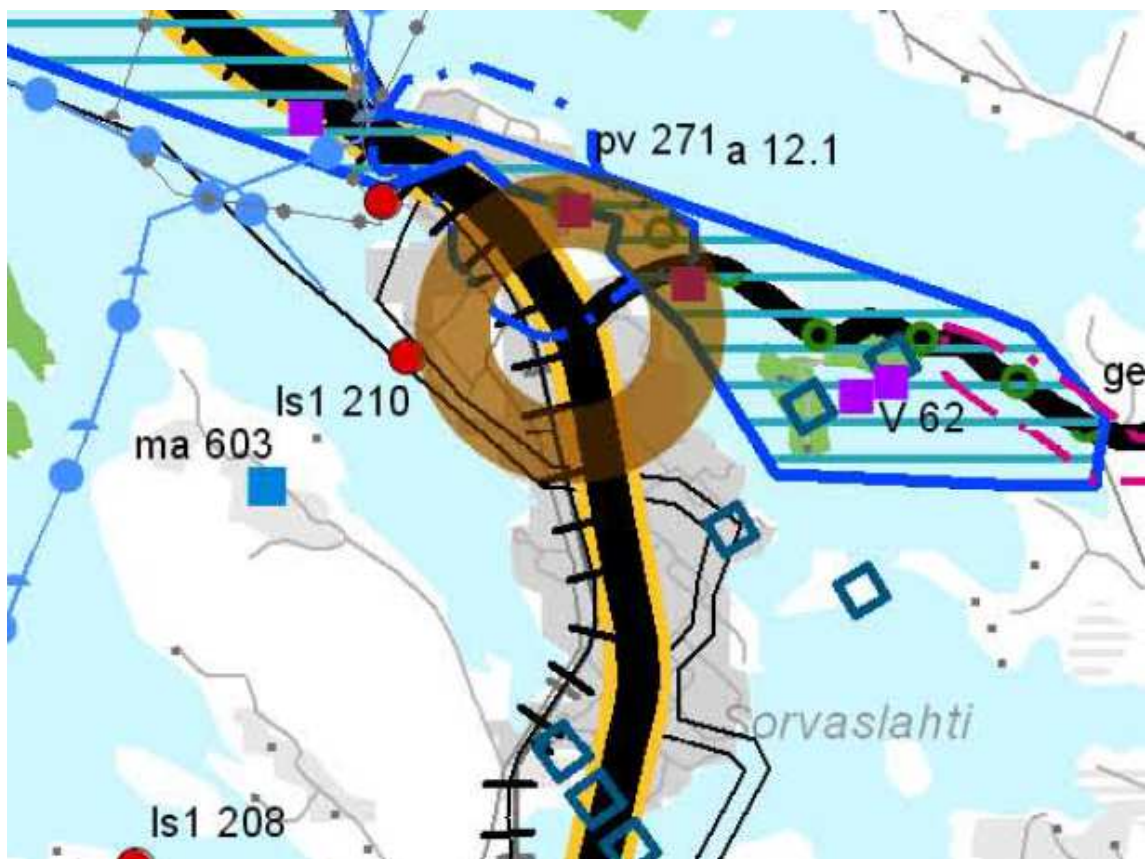
Maakuntakaava

Etelä-Savon maakuntakaava vahvistettiin ympäristöministeriössä 4.10.2010. Vahvistamatta jääneitä alueita ei sijaitse tarkastelualueella. Etelä-Savon 1. vaihemaakuntakaava astui voimaan 3.2.2016 ja 2. vaihemaakuntakaava hyväksyttiin 12.12.2016. Punkasalmen kirkonkylän kohdalla vaihemaakuntakaavat eivät tuoneet muutoksia maakuntakaavan tavoitteisiin.

Punkaharjun keskustaajama kuuluu Savonlinnan seudun yhdyskuntarakenteen kehittämisvyöhykkeeseen. Maakuntakaavassa Punkaharjun kirkonkylä on osoitettu paikalliskeskuksen alueeksi (a12.1). Merkintä sisältää mm. erikseen luetellut arvokkaat luonnon- ja kulttuuriympäristökohteet, joista jälkimmäisinä kaksi inventoitua kohdetta:

- Punkaharjun vanha kunnantalo
- Punkasalmen rautatieasema

Merkintään liittyvässä suunnittelumääräyksessä todetaan mm. seuraavaa: *Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on huomioitava maakuntakaavan kohdeluettelossa yksilöidyt valtakunnallisesti ja/tai maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristön kohteet ja alueet sekä muinaisjäännökset.*

Kuva: Ote Etelä-Savon maakuntakaavasta (YM 4.10.2010) © Etelä-Savon maakuntaliitto.

Kaavakartassa on osoitettu aluemerkinällä (maV 12.550) kulttuuriympäristön ja/tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti merkittävä aluekokonaisuus:

- Punkaharju–Pakkasenharju

Merkintään liittyy suunnittelumääräys: *Alueen käytön suunnittelussa on otettava huomioon alueen historiallisesti tai ympäristön kannalta arvokkaat rakennukset, rakennusryhmät, puistot tai maisema-alueet taikka muut niihin verrattavat erityisarvot. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on osoitettava määräykset*

maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön osatekijöiden, kokonaisuuden ja ominaislaadun säilyttämiseksi.

Kiinteät muinaisjäännökset on merkitty karttaan violetein ruuduin (SM), ja valtakunnallisesti arvokkaat Salpalinjan eli Salpa-aseman linnoitteisiin kuuluvat puolustusvarustukset sinireunaisin neliöin (ma-s).

SM-merkintään liittyy suojelumääräys: *Alueella sijaitsee muinaismuistolailla rauhoitettu kiinteä muinaisjäännös. Aluetta koskevista maankäyttöhankkeista on neuvoteltava Museoviraston kanssa.*

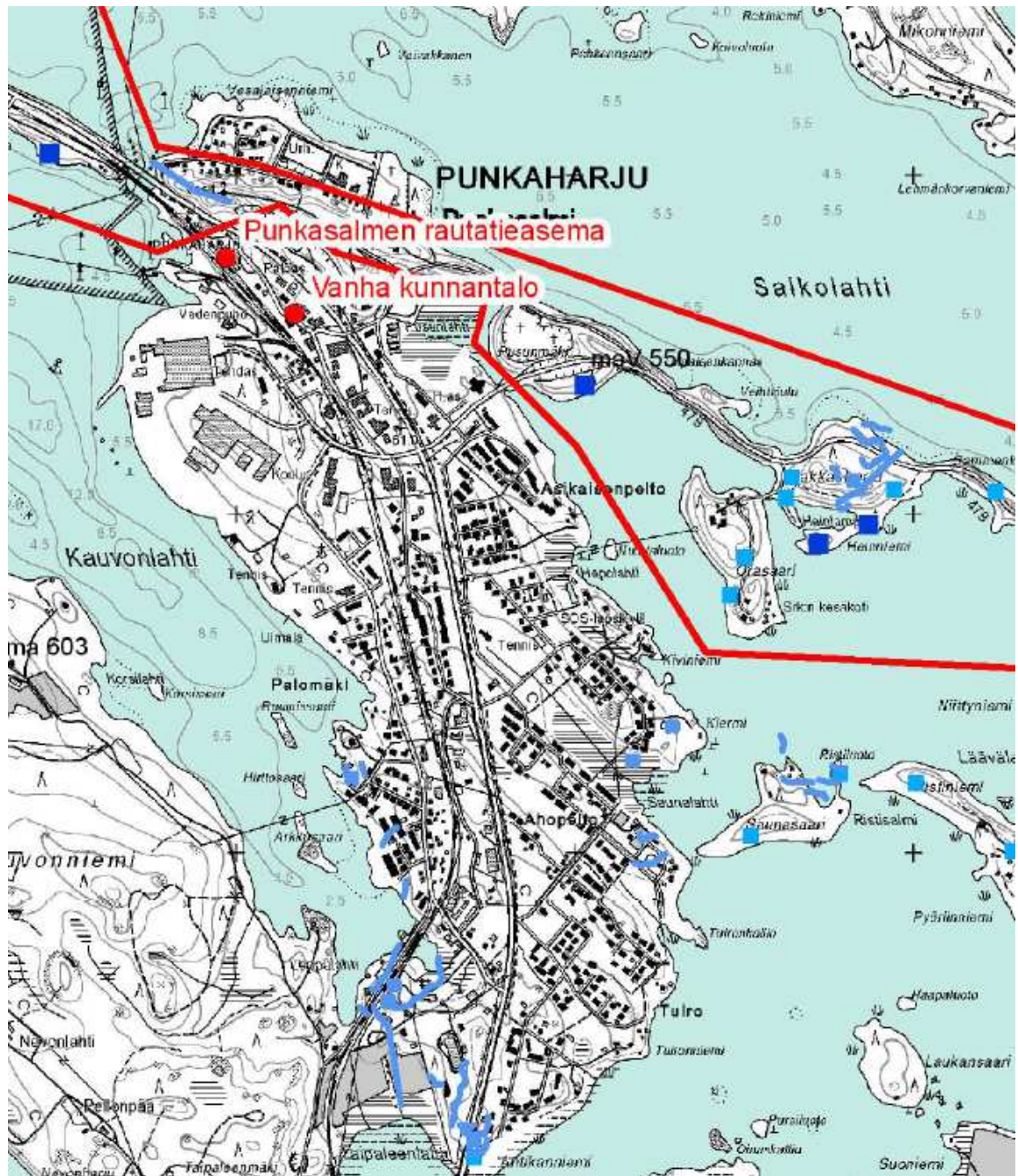
Ma-s -merkintään liittyy suunnittelumääräys: *Alueen suunnittelussa tulee huomioida puolustusvoimien oikeudet linnoitteiden käyttöön ja varustusten historialliset erityispiirteet.*

Harjulla oleva taajama-alue on pohjavesialuetta (pv 271 Punkasalmi 1 lk.), ja Pakkasharju–Orasaari alue on matkailu- ja virkistysaluetta (V 12.62).

Taajaman halki kulkee yhdysrata Huutokoski-Parikkala (yr 14.255) ja valtatie 14 Juva-Parikkala (vt 16.150) eli Punkaharjuntie. Valtatie 14 on merkitty matkailutiekseksi (Vihreän kullan kulttuuritie).

Merkintää liittyy kehittämissuositus: *Matkailutiehen kytkeytyviä matkailupalveluja kehitetään siten, että huomioidaan maakuntakaavan kohdeluettelossa yksilöidyt valtakunnallisesti ja/tai maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristön kohteet ja alueet sekä muinaisjäännökset.*

Taajaman länsipuolelle on osoitettu kaksi satamapaikkaa, toinen venesatamalle (lsv 12.211 Nobelinniemi) ja toinen uiton toiminta- sekä raakapuun lastauspaikaksi (ls1 12.210 Metsäliitto). Niemen länsipuolitse kulkee laivaväylä (lv).

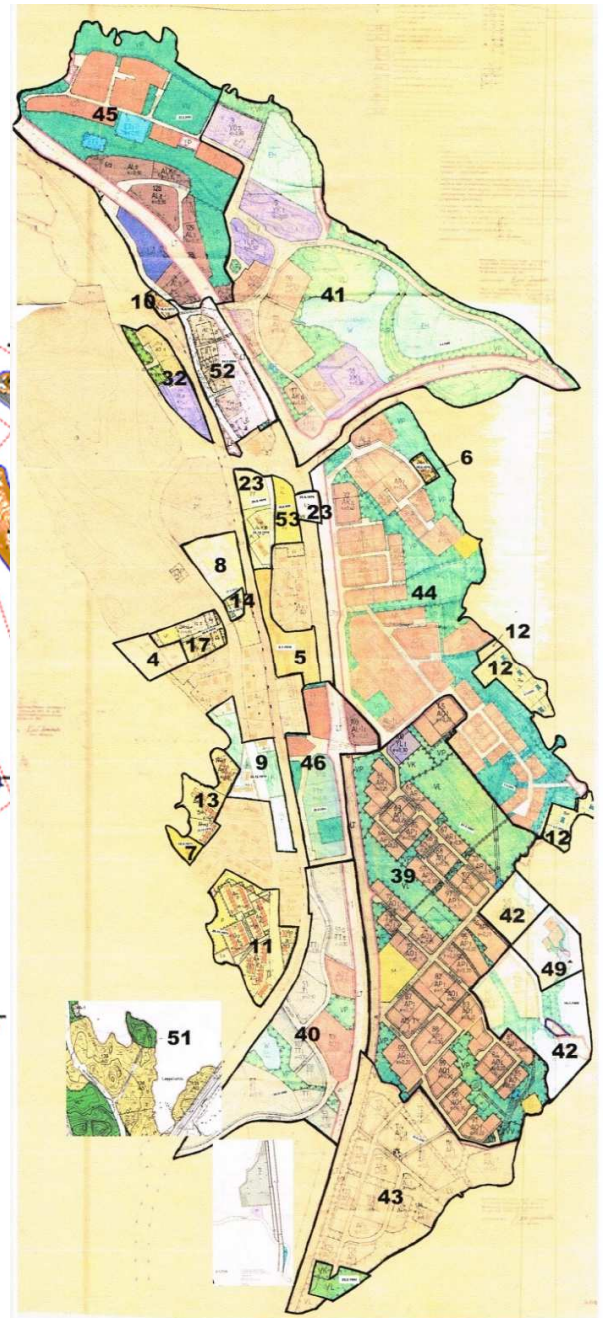
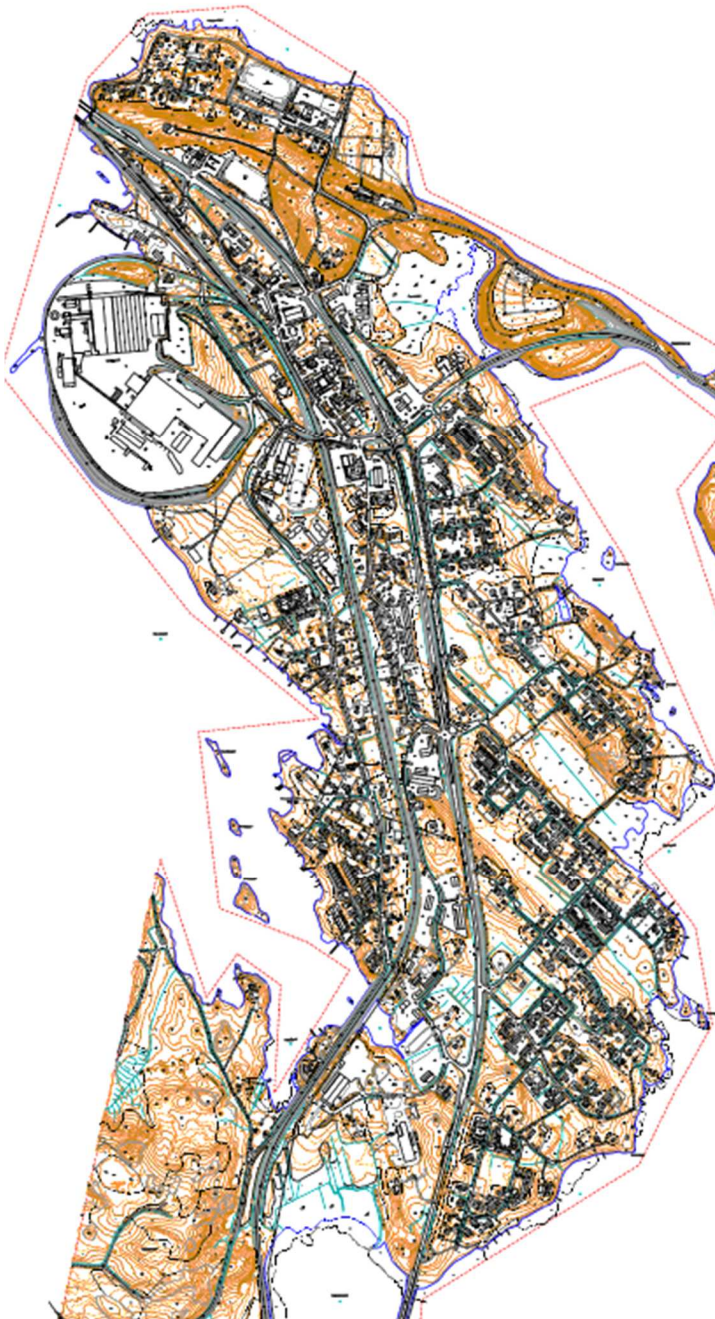
Kuva: Karttaote kulttuuriperintökohdekartasta, joka on voimassa olevan Etelä-Savon maakuntakaavan asiakirjoja. Valtakunnallisesti merkittävän Punkaharjun RKY-alue on osoitettu punaisella viivarajauksella. Punaisella ympyrällä on osoitettu maisema- ja taajama-alueeseen sisältyvät kulttuurihistorialliset kohteet. Siniset neliöt ovat muinaisjäännöksiä ja siniset viivamerkinnot osoittavat Salpalinjan varustusrakennelmia. Punkasalmen rannalla vesitornin lounaispuolella rinteessä on myös 1. ms aikaisia varustuksia. / Karttaote © Etelä-Savon maakuntaliitto, kuntakohtainen kulttuuriperintökartta (4.10.2010) -

Yleis- ja asemakaavat

Alueella on voimassa 24.10.1988 kunnanvaltuuston hyväksymä keskustaaajaman osayleiskaava. Kaava on oikeusvaikutukseton. Alueella on nyt voimassa 27 asemakaavaa.

Asemakaavoissa suojeltaviksi kohteiksi (2) ja alueiksi (c) on osoitettu:

Nimi	Kaava	Kaavamerkintä
Punkasalmen kirkko	1989	sr, YK
Punkasalmen alakansakoulu	1989	sr, YO

Kuva: Vasemmanpuoleisessa kuvassa on vuoden 2016 pohjakartta ja oikeanpuoleisessa kuvassa taajaman voimassa olevat asemakaava-alueet. / © Savonlinnan kaupunki

Ensimmäinen koko kylätaajamaa koskeva asemakaava (rakennuskaava) vahvistettiin 14.4.1967 (pohjakartta laadittiin 1958–59). Kaavan laati Kouvolan maamittaustoimiston maanmittausinsinööri Aaro Eerolainen, vahvistajana oli tuolloinen lääninarkkitehti Eero Jokilehto. Sen jälkeen on tehty 40 asemakaavamuutosta tai -laajennusta.

Kaavaselostuksessa kerrotaan maanomistusoloista. Alueella sijaitsi 125 tilaa kokonaan ja osia viidestä tilasta. Huomattavista maanomistajista mainittiin Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi, joka omisti Pakkasenharjun tilan 1:56, Valtionrautatiet, jonka omistuksessa oli rautatiealueet 1:1, 7, 6 ja 2:1, Punkaharjun kunta, joka omisti tilat 1:2, 5 ja 31 ja joka oli kaavoitustyön aikana hankkinut omistukseensa lisää alueita. Yksityisistä maanomistajista mainittiin ainoastaan maanviljelijä Asikainen, joka omisti liikekeskustan eteläpuolella olevan Juholan tilan 1:76.

Juva–Parikkala eli valtatie 14 rakennettiin Punkasalmella kaavan mukaisesti. Linja-autoasema pystytettiin Tehtaantien ja Kuusitien risteykseen ja huoltoasematoiminta siirtyi vanhan raitilta valtatie varteen. Kaavassa teollisuudelle osoitettiin lisäalueita erityisesti vaneritehdasta ajatellen. Taajaman eteläosassa kehitys on ollut kaavan mukaista, paitsi Palomäentien ja rannan välissä, josta teollisuusalue kaavamuutoksella osoitettiin rivitalorakentamiseen. Teollisuudelle on varattu lisää alueita Kuusitien suuntaan.

Kirkonkylän liikekeskus on laajentunut, ensimmäisen asemakaavan mukaisesti, valtatie ja radan välisellä alueella. Liiketoiminnan korttelit keskittyvät Kirkkotien, rautatie, Tehtaantien ja Valtatie väliselle alueelle. Kaava on toteutunut myös rakennusten sijoittelun osalta, sillä liikerakennusten rakennuspaikat ovat niin etäällä tiestä, että poikittainen pysäköinti rakennuksen ja kaavatien väliin käy päinsä.

Taajaman asuntoalueet ovat nykyään laajemmat mihin 1960-luvulla kaavassa osattiin varautua. Kaavassa asuntoalueiksi valittiin jo osaksi rakennettu ja laakea Pakkasenharjun pohjoisrinne, keskustan eteläpuolella oleva, niin ikään osittain rakennettu rautatie ja valtatie väli, eräitä rautatie länsipuolella olevia vähäisiä rakennettuja alueita sekä uutena alueet valtatie itäpuolella ja Kesälahdentien eteläpuolella. Korttelit osoitettiin pääasiassa omakotiasutukseen, mutta Kesälahdentien eteläpuolelle tuli myös rivitaloalue. Rakentaminen on tapahtunut pääpiirteissään alkuperäisellä korttelirakenteella, mutta kaavamuutoksiakin on tehty.

Vuosina 1988–89 kirkonkylän kaava-alue laajeni valtatie itäpuolella Aholan talon eteläpuolelle, aina Antikanniemeen saakka.

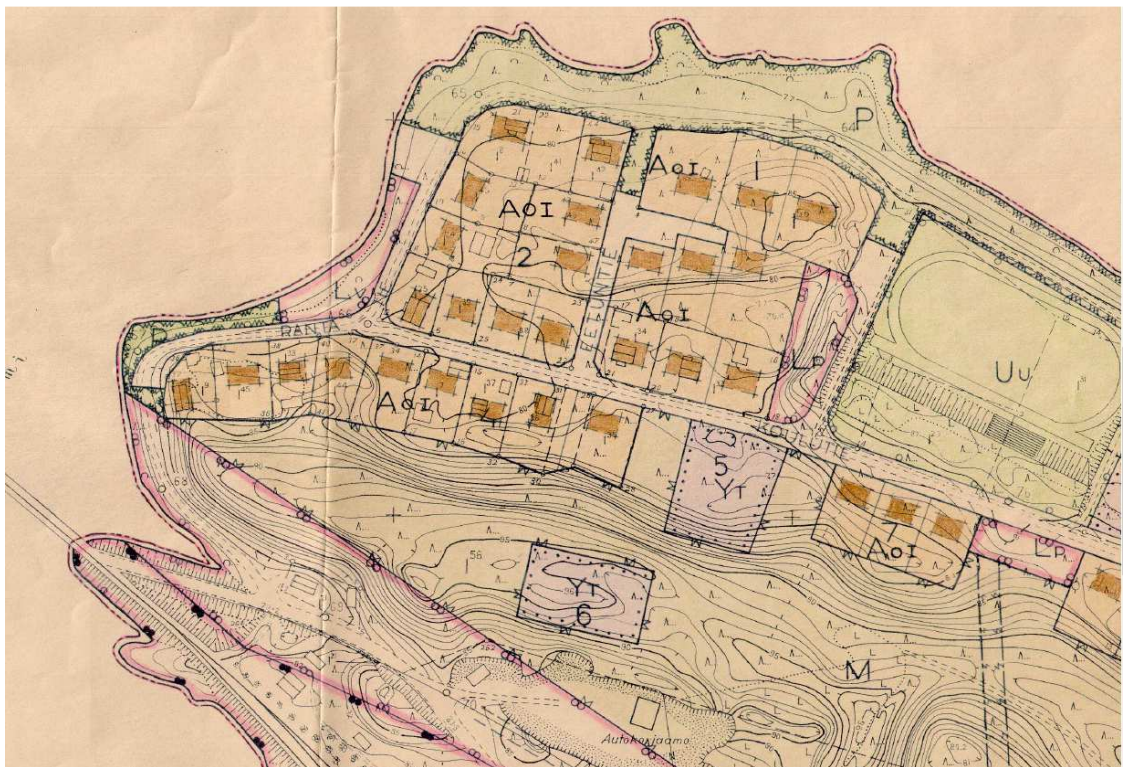

Kuva: Osa-alue, jossa nykyinen rakennuskanta (musta) on asemoitu vuoden 1967 asemakaavakartan päälle. Kaavassa rakennusalat on merkitty ruskealla.

Ennen vuoden 1967 kaavaa oli kirkonkylälle laadittu asemakaava yksityisen maanomistajan toimeksiannosta. Tämä arkkitehti Karl Lindahlin 1922 laatima "Punkaharjun kirkonkylän asemakaava" käsitti vain osan henkivakuutusyhtiö Suomen omistamasta Tuunaansaaren Pakkasenharjun tilasta Rno 1:56.

Suunnitelma sisälsi 177 asuntorakentamisen ja 2 yleisen rakennuksen rakennuspaikkaa. Kaavaa ei koskaan vahvistettu, mutta noin 30 tonttia oli myyty ja niistä noin puolet rakennettu ennen lääninhallituksen vuonna 1956 asettamaa rakennuskieltoa. Vuonna 1967 vahvistetun asemakaavan selostuksessa todetaan, että harjun korkein selkä oli säilynyt rakentamiselta.

Arkkitehti Karl Lindahl (1874-1930) oli ruotsalaissyntyinen suomalainen arkkitehti. Lindahl oli mukana perustamassa 1907 Kulosaaren huvilakaupunkia ja 1910 Suvisaariston huvilayhdyskuntaa (Aktiebolaget Sommaröarna) Espooseen.

Kuva: Ote vuonna 1967 voimaan astuneesta kirkonkylän asemakaavasta, Niemen asuntoalueelta.

6 Maiseman rakenne ja historia – rantakylä

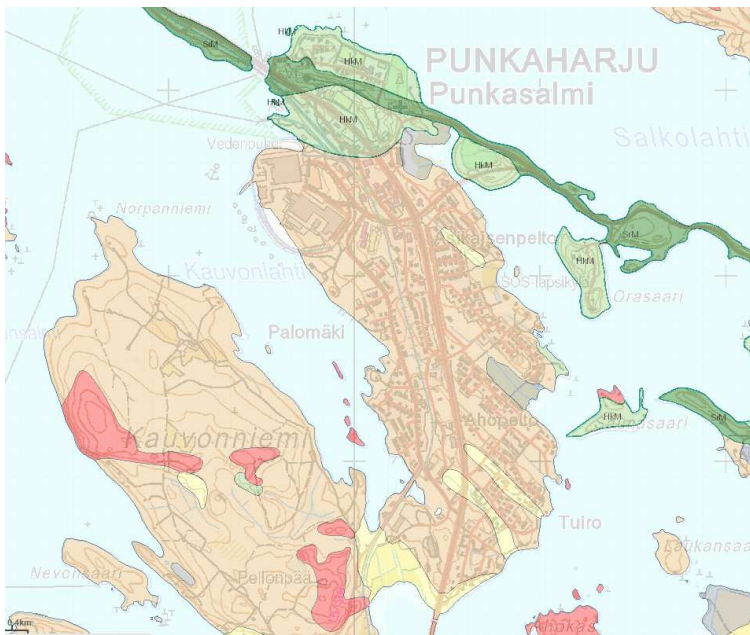
Harju: kylärakenne, maiseman pääsuuntaus

Vesistö: Pihlajavesi ja Puruvesi

Punkasalmen kirkonkylä sijaitsee niemessä, joka liittyy Pihlajavettä ja Puruvettä erottavaan Punkaharjuun. Alueen päävesistö on Vuoksi, ja niemeä ympäröivät selät ovat osa Suur-Saimaata.

Niemen kallioperä on suurimmaksi osaksi graniittia, mutta sen keskiosassa on pitkulainen alue kiillegneissiiä. Maisemarakenteen pääsuuntaus on luoteesta kaakkoon. Mannerjäätikön eri virtausvaiheiden aikana kallion pintaan syntyneiden uurteiden linja alueella on 320 astetta. Maaston korkeuserot ovat melko vähäiset vesistöön nähden. Alueen eteläosa on keskimäärin pohjoista matalampaa. Jopa runsas viidennes kaava-alueesta katsottiin ensimmäistä kaavaa suunniteltaessa alavuutensa vuoksi rakennuskelvottomaksi. Korkeimmat kohdat ovat harjuja, jotka kohoavat yleensä 10–30 metriä ympäristöään ylemmäksi.

Punkaharju-nimisessä harjujaksossa on hiekkaa ja soraa. Taajama-alueella tavallisin pinta- ja pohjamaalaji on hiekkamoreeni, jossa hienoainespitoisuudet ovat paikoitellen mahdollistaneet maanviljelyn. Muutamissa notkelmissa olevia hietamaita ja saraturvemaita on hyödynnetty niittyinä. Lähimmät kalliomaat ovat pienissä saarissa.

Kuva: Maaperä © GTK (27.12.2016)

Kuva: Kallioperä © GTK

Maisema-aluetyöryhmän mietintöön (66/1992) sisältyvän valtakunnallisen maisemamaakuntajaon mukaan selvitysalue kuuluu Itäisen Järvi-Suomen (4) maisemamaakuntaan, ja siellä Suur-Saimaan seutuun (4.2). Vuonna 2014 valmistuneessa Etelä-Savon valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävien maisema-alueiden päivitysinventoinnissa täydennettiin mietinnössä esitettyä aluejakoa erityisellä eteläsavolaista maisemaa määrittävällä maisematyyppi- ja -alueella. Siinä Punkasalmen kirkonkylä on Saareissa ja niemessä -nimistä Suur-Saimaan seudun alatyypistä, jossa "Vesialueiden suhde mantereisiin on hyvin suuri, alue on pienipiirteistä ja veden tyypittämää. Laakso- ja harjannemuodostumat noudattavat pääosin luode-kaakkosuuntaa. Asutus on muodostunut vesireittien varsille, saariin, niemiin ja vähintään vesistön läheisyyteen."

Kuva: Punkasalmen kirkonkylän alueella maiseman perustekijät hahmottuvat selkeästi; yhtenäinen kaakko-luodesuuntainen harjumuodostuma, matalien selänteiden ja entisten järvenlahtien vuorottelu niemen koillis- ja eteläosissa. Rakennetut alueet noudattelevat monin paikoin maiseman pääsuuntausta, mutta tie ja rata kääntyvät kulkemaan viistosti suuntausta vastaan liikekeskustan eteläpuolella. /Ilmakuva © MML (30.11.2016)

7 Punkaharjun kirkonkylän historiaa

Seuraavaksi käydään läpi Punkaharjun kirkonkylän asutuksen ja rakentamisen historiaa. Lähteinä on käytetty vanhoja karttoja, valokuvia, lähdekirjallisuutta ja rekisteritietoja. *Ne kulttuuriympäristön elementit, joiden nykytilaa ja arvoja käsitellään tarkemmin luvuissa 9, on luetteloitu kunkin tarkastelujakson alkuun.*

7.1 Rajaseudun vaiheita

- *Vanhat Savon ja Karjalan väliset maantiet*

Asutuksen ”puolipysyvä” luonne, uudisasutus ja sotien aiheuttama autioituminen luonnehtivat rajaseutuun kuuluvan Kerimäen ja sen koillisen alueen varhaista asutushistoriaa. Pihlajaveden ja Puruveden ympäröimässä niemessä sijaitsevat kylät kuuluivat alueeseen, joka Täyssinän rauhassa 1595 liitettiin Ruotsin valta-alueisiin.

Rajamaa sai vähitellen uusia asukkaita savolaisista, jotka olivat jo pitkään riidelleet alueen eränutunnoista Käkisalmen karjalaisten kanssa; asutustoiminta oli turvallisuus- ja veropoliittinen toimi, jolla oli kruunun hyväksyntä. Turun rauhassa 1743 nykyisen kirkonkylän seutu muun kaakkoisen Suomen mukana, josta myöhemmin käytetään nimitystä Vanha Suomi, siirtyi venäläisille. Ruotsin menetettyä koko Suomen Venäjälle vuonna 1809 järjestettiin alueen hallinto autonomian pohjalle, ja vuonna 1812 Suomen suuriruhtinaskuntaan yhdistettiin myös Vanha Suomi.

Punkasalmen kirkonkylä sijaitsee Savon ja Karjalan välillä kulkeneiden reittien varrella. Vesistöt muodostivat pitkään ensisijaiset kulkuväylät valtakunnan itäisellä kulmalla. Talvisin käytettiin jääteitä, ja mm. yksi Savon ja Karjalan välinen reitti suuntautui etelästä Putikonlahden yli Punkaharjun kautta Savonlinnaan. 1600-luvulla maareitit olivat kapeita kulku-uria, joita pitkin pystyi kulkemaan jalkaisin, ratsain tai purilailla. Esimerkiksi Savonlinnasta Punkaharjun kautta oli huono kulku-ura Käkisalmeen ja Viipuriin. Ensimmäinen yleinen maantie Olavinlinnan ja Viipurin linnan välillä kulki Puumalan ja Sulkavan kautta, tie toimi myös ensimmäisenä postireittinä. Savonlinnan seudun kuullessa Viipurin lääniin, ja etenkin sen jälkeen kun alue vuonna 1743 jäi Venäjän puolelle, oli Kerimäen seudulla käytössä Karjalan kauppatie, joka mutkitteli Punkaharjun ja Kauvonniemen kautta ja kiersi sen jälkeen vielä Parikkalan Kirjavalan kautta Tyrjän kylälle, jossa yhtyi Käkisalmi-Sortavala -tiehen. Punkaniemessä Karjalan kauppatiestä haarautui tie itään Kesälahdelle ja edelleen Laatokan Karjalaan.

Kuva: Punkasalmen eteläranta oli 1700–1800-lukujen taitteessa vielä asumaton. Karjalan kauppatieksi nimetty maantie on merkitty sotilastopografiseen karttaan. / Situation-Charta öfver Tunan- och Pungan-Salmi belägne på Ryska sidan, det förre 28 och det sednare 35 virst ifrån Nyslott. O. C. von Fieandt 1780-1800. KA

Salmi ylitettiin lossiveneellä. Ensimmäinen Punkasalmeen rakennettu silta tehtiin 1906 rautatien rakentamisen yhteydessä.

Kuva: Punkaharjun seutu on kuulunut Viipurin lääniin. 1800-luvun alkupuolelta peräisin olevassa kartassa näkyy vanha yleinen maantie, joka mutkitteli Savosta Karjalaan Punkaharjun kautta. Näihin aikoihin tie on toiminut myös postireittinä. /Viipurin läänin kartta, 1800-luvun alkupuoli. Jyväskylän yliopisto Vanhat kartat –sivusto.

Kuva: Punkasalmen eteläpuolinen niemi on nimetty kartassa Punganiemeksi. Niemen kautta kulkee yleinen maantie ja suoraan etelästä talvitie. Punkaniemi eli kirkonkylä ei kuulunut Savonlinnan ja Viipurin välisen maantien vanhoihin kestiekievaripaikoihin. / Viipurin läänin kartta. Von Knorringin Vanha Suomi 1832.

7.2 Yksinäistaloasutusta maa- ja vesireittien varrella

- *Punkaniemen kylän yksittäistalot*
- *Ahola*

Kirkonkylä on muodostunut Punkaniemen ja Tuunaansaaren rekisterikylien maille. Näistä Tuunaansaari lienee saanut asutusta jo 1400-luvun lopulla. Viimeistään 1540-luvulla siellä maakirjan mukaan asui Tuunasia, ja ennen isojakoa kylässä oli kaksi kantataloa. Punkaniemen kerrotaan saaneen nimensä Punkasten suvusta aikoina, jolloin ei vielä ollut maakirjoja. Punkasilla oli nähtävästi ollut Punkasalmen tienoilla vain kalamajansa ja apajoitaan. Ensimmäiset vakinaiset viljelijät asettuivat Punkaniemelle 1600-luvun alussa, ja he olivat Silvennoisia. Punkaniemi luettiin vielä 1800-luvun alussa Kerimäen Patasaloon kylään kuuluvaksi.¹

Isojaolla pyrittiin yhdistämään talojen maat suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Kerimäellä, johon Punkaharjun seutu tuolloin kuului, isojaon toimitus alkoi 1800-luvun alussa, mutta jaot saatettiin loppuun vasta 1840-luvulla.

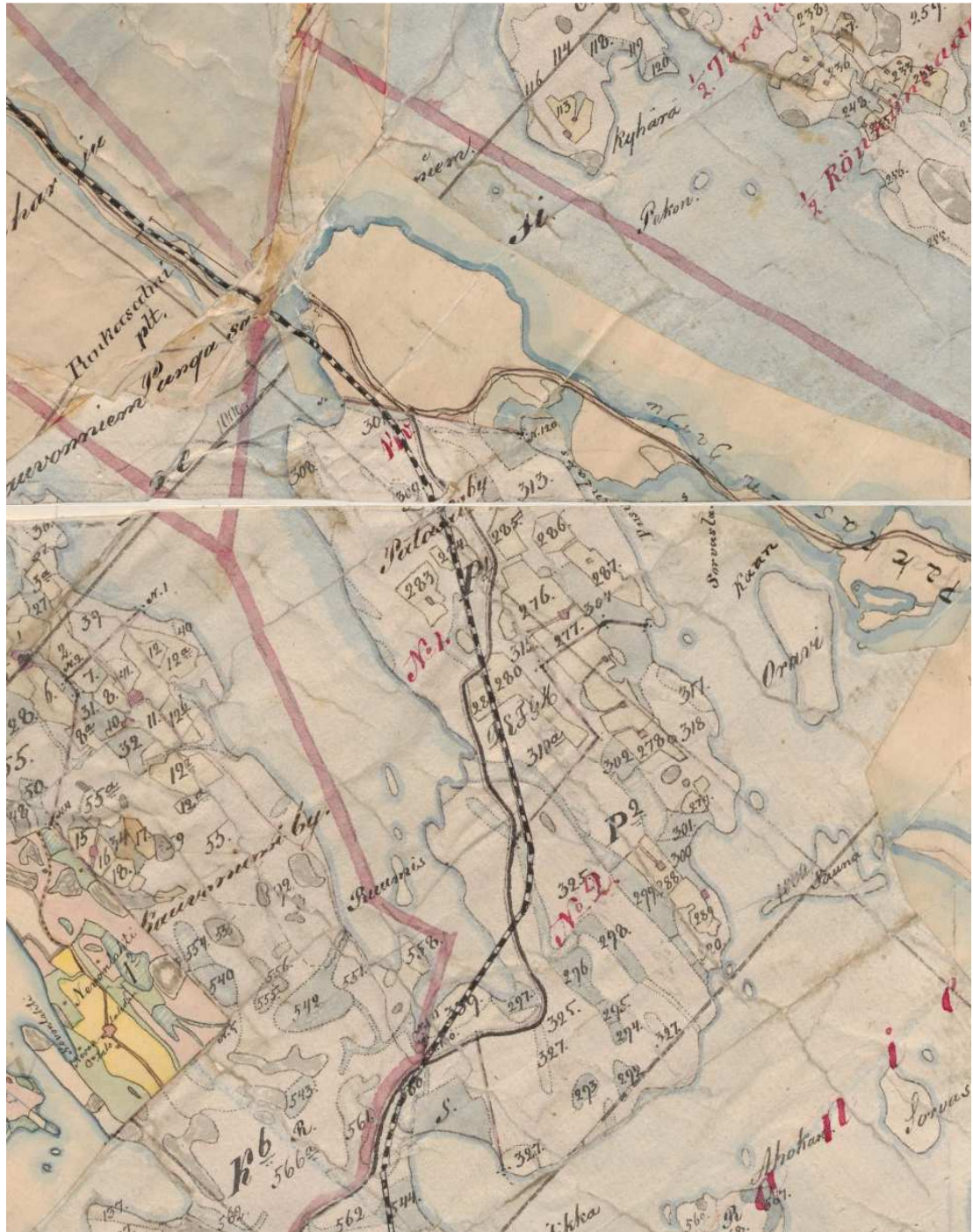
Tämän selvityksen tarkastelualueelle jää kolmen vanhan kantatalon maita: Punkaniemen kylän puolella Pekkolan (Juhola) nro 1 ja Ristolan (Ahola) nro 2 maita² sekä Tuunaansaaren kylässä Saarelan nro 1 maita.³ Lisäksi tarkastelualueella on myöhemmin, rautatien rakentamista varten muodostetun Ratamaa I nro 4 maita.

Isonjaon valmistumisen aikaan Punkaniemessä oli muutama maatalo ja niiden maille perustettuja torppia. Niemen kärki ja Pakkasenharju, jotka kuuluivat Tuunaansaaren kylän Saarelaan, olivat kartan mukaan asumattomia. Saarelan talo sijaitsi Tuunaansaassa yli viiden kilometrin päässä Punkaniemeltä.

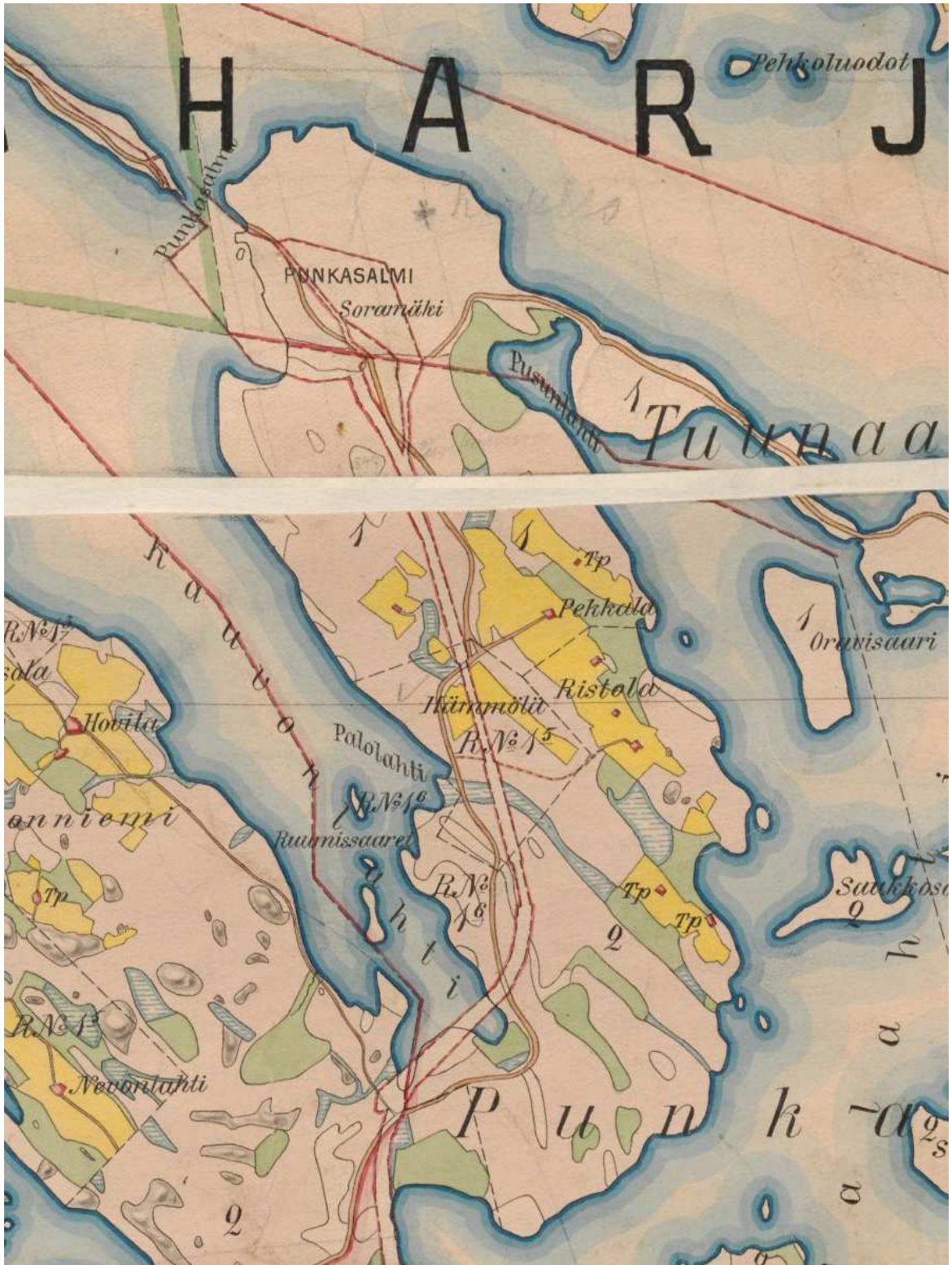
Punkaharjun kunnan itsenäistymisen aikaan 1920-luvulla Punkaniemen kylän viljelykset olivat kunnan viidenneksi suurimmat; kunnassa oli 12 kylää (niistä 3 pieniä osa-alueita laajemmista toisen kunnan alueella sijaitsevista kylistä), joissa viljelyksiä yhteensä noin 2 540 ha ja niistä Punkaniemessä 176 ha ja Tuunaansaassa kylässä 78 ha. – Nämä vanhat pellot on 1960-luvulta lähtien otettu käyttöön asuntotontteina.

Kuva: Aholan päärakennus sijaitsee paikalla, jossa 1850-luvun karttojen mukaan sijaitsi Punkaniemen kantatalo nro 2 Ristola. / Kuva julkaisusta Suomen maatilat, IV osa. 1932.

Kuva: Vuoden 1850 pitäjänkarttaotteesta erottuu hyvin kyläraja sekä kantatalojen tilarajat, talot ja pellot. Kartta koostuu eri-ikäisistä karttapaloista, ja mm. 1908 avattu rata on piirretty karttaan jälkeenpäin. /Karttaotteet: Pitäjänkartta 1:20 000, lehdet 4124 02 ja 03, 1850, KA.

Kuva: Noin vuoden 1908 tilannetta kuvaava pitäjänkartta on vain pieniä muutoksia lukuun ottamatta yhdenmukainen vanhemman pitäjänkartan kanssa. Karttaan on merkitty valtion rautateiden lunastama maa-alue, myös kylä- ja tilarajat näkyvät selkeästi. Rakennettujen alueiden osalta on merkitty vain vanhat tonttimaat, ei yksittäisiä rakennuksia. /Pitäjänkartta 1:20 000, lehti 4124 02 ja 03, 1908-15 [Kerimäki, Punkaharju], KA.

7.3 Rautatie synnytti teollisuutta

- *Asema-alue*
- *Koivikko, tehtaanjohtajan asunto*

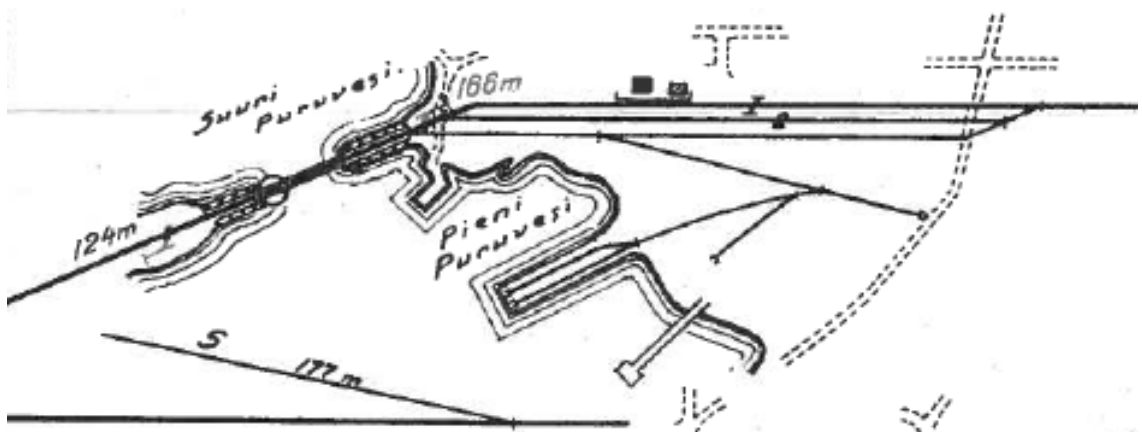
Punkasalmesta, jonne 1906 oli perustettu rautatieasema ja vuonna 1923 valmistunut kirkko, kehittyi Punkaharjun kunnan kuntakeskus.

Kunnan alkuaikoina asukkaat saivat valtaosaltaan toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta, kalastus oli tärkeä sivuelinkeino.⁴ Vuonna 1930 Punkaharjun suurin elinkeinoryhmä oli maa- ja metsätalous. Seuraavina tulivat liikenne sekä teollisuus- ja käsityöala. Vuoteen 1975 mennessä erot elinkeinoryhmien välillä tasoittuivat. Suurimpia menettäjiä olivat maa- ja metsätalous ja liikenne; sekatyömies hävisi tilastoista. Kaikki muut elinkeinoryhmät - palvelut, kauppa ja rakennustoiminta - suurenivat.⁵ Kun vuonna 1970 Punkaharjulla ammatissa toimivasta väestöstä 31 % sai toimeentulonsa teollisuudesta, luku koko maakunnassa oli vain 24,8 %.

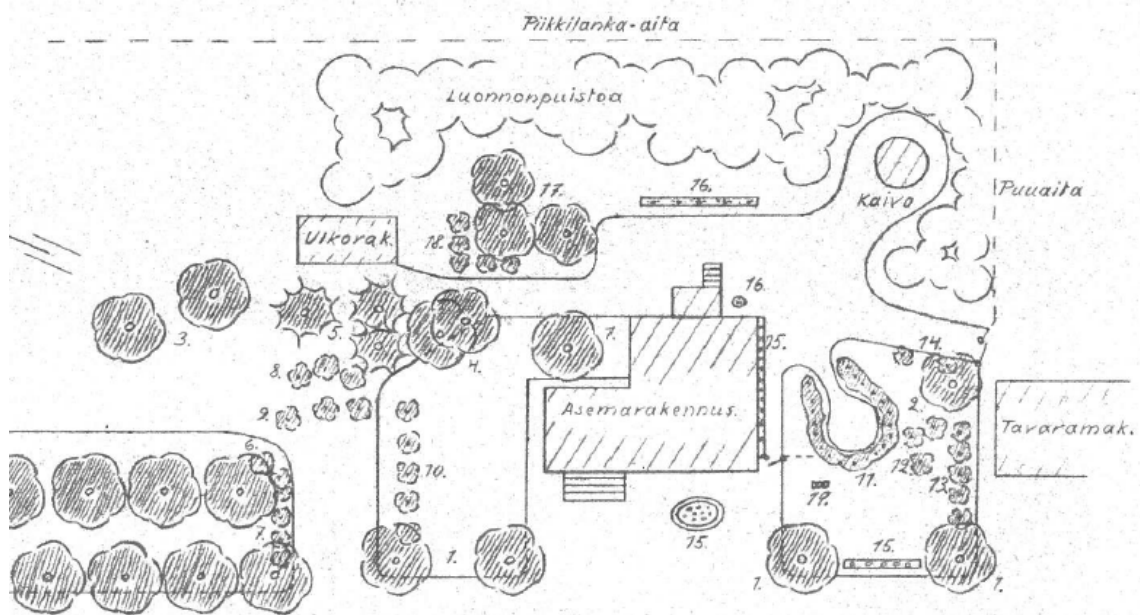
Rautatie Elisenvaarasta Savonlinnaan rakennettiin vuosina 1905–1908. Virallisesti henkilöliikenne alkoi 1.2.1908.⁶ Rautatie merkitsi huomattavaa liikenneyhteyksien parantumista Savonlinnan seudulla. Punkaharjulle (nyk. Lusto) perustettiin IV-luokan asema, Punkasalmelle ja Putikkoon V-luokan asemat.

Punkasalmen asema sijoittui Punkasalmi-nimisen salmen itärannalle. Salmen yli kulki ennestään ikivanhan maantien reitti, ja rautatien myötä valmistui kiinteä siltayhteys. Tämä vuonna 1906 rakennettu ja myöhemmin yhdistettynä rautatie- ja maantiesiltana toiminut rautasilta korvattiin vuonna 1976 erillisillä rautatie- ja maantiesilloilla. Rautatien teräksinen palkkisilta sai Euroopan teräsrakennearan yhteistyöjärjestön palkinnon.

Punkasalmen asema sai sijaintikuntansa mukaan uudeksi nimekseen Punkaharju, kun harjualueella sijainnut asema lakkautettiin 1989. Henkilöliikenteen lipunmyynti asemalla lopetettiin 2000, mutta miehitys säilyi kauko-ohjauksen käyttöönottoon eli 2007 saakka.⁷ Liikennepaikka on edelleen henkilöliikenteen ja tehtaiden tavaraliikenteen käytössä. Asemarakennus, tavarasuoja ja muita rakennuksia siirtyi Senaatti-kiinteistöille 2007 ja sen jälkeen yksityisten omistukseen.

Kuva: Savonlinna–Elisenvaara rautatien rataprofiili 1900-luvun alusta. Rautatiemuseo.

Kuva: Puistosuunnitelma vuodelta 1960 (K. Jokela). 1 *Tilia vulgaris*, 2 *Sorbus aucuparia*, 3 *Berula verrucosa*, 4 *Populus balsamifera*, 5 *Pinus sylvestris*, 6 *Syringa josikaea*, 7 *Lonicera coerulea*, 8 *Amelanchier canadensis*, 9 *Cornus gouchaltii*, 10 *Physocarpus opulifolius*, 11 *Syringa vulgaris*, 12 *Cornus alpa*, 13 *Philadelphus coronarius*, 14 *Rosa maidens blush*, 15 kesäkukkia, 16 perennoja, 17 omenapuita, 18 marjapensaita, 19 lipputanko. Rautatiemuseo.

Radan rakentamisen jälkeen Punkasalmesta alkoi kehittyä asutus- ja teollisuuskeskus. Asemalta teollisuusalueelle ja satamaan rakennettiin teollisuusraide. Rautatien tulosta huolimatta laivaliikenteen asema tavarankuljetuksessa säilyi vahvana aina toiseen maailmansotaan saakka. Sotien jälkeen, Saimaan ja Suomenlahden vesiyhteyden katketessa, vientitavaran kuljetukset siirtyivät rautateille.

Aleksander Lampénin ja insinööriystävänsä Viktor Sandbergin vaikutus kunnassa alkoi 1916, jolloin he ostivat omistukseensa Juholan ja Hämmölän tilat sekä muita maa-alueita Punkasalmelta ja muualtakin itärajan tuntumasta.⁸ Tuohon aikaan Lampén toimi Tornator Oy:n johtajana Imatralla. Sandberg ja Lampén perustivat pärehöyläämön ja lastuvillatehtaan (myös Sandbergin mylly- ja sahaliike sekä korjauspaja⁹) vuonna 1917 nykyiseen tehtaanniemeen, jossa oli 1900-luvun alussa ollut perimätiedon mukaan ensin klapitehdas ja sen jälkeen suksitehdas. Sandberg johti aluksi päretehdasta ja Lampén keskittyi maatilojen ja puutarhan viljelyyn. Puutarha ja punatiilinen kasvihuonerakennus sijaitsivat nykyisen Koivikon pihan tuntumassa. Melko lähelle Koivikkoa, Palomäen puoleisella rannalla oli kanala-sikala. Lampénin aikana puutarhassa viljeltiin viinimarjoja ja -rypäleitä. Puutarhaa viljeltiin viimeksi 1960-luvulla, puutarhurina oli Aarne Lehtonen.¹⁰

Kattopäretehdas siirtyi kokonaan Lampénille vuonna 1931 ins. V. Sandbergin tehtyä konkurssin. Silloin Lampén lunasti omistukseensa myös yhteiset maat. Jo tätä ennen tehdas oli kokenut kovia, muun muassa tulipalon vuonna 1925, jolloin tehdashalli oli palanut kokonaan. Sen jälkeen oli rakennettu uusi teräsbetoninen halli.

Kuva: Vanha 1906 rakennettiin rautatiesilta. Autot joutuivat ylittämään salmen lossilla ennen kuin sillasta tehtiin yhdistetty rautatie- ja autosilta 1935. Nykyinen teräsrakenteinen kaarisilta on vuodelta 1976. Se palkittiin kansainvälisen teräsrakennejärjestön ECCS toimesta.¹¹ /Yrjö Tukiaisen valokuvakokoelma.

Kuva: Kirkonkylän keskusta muodostui kahden tien risteykseen, aseman lähelle. Vuonna 1939 painettuun topografikarttaan on merkitty tärkeimmät laiturit. Laivalaituri on nykyisessä satamassa Punkasalmen eteläpuolella, muut venelaiturit olivat hautausmaan rannassa ja Lampénin talon rannassa Kauvonlahdella. /Topografikartta 1:100 000, PUNKAHARJU 6830/60-30-460/500, Topografikunta, Maanmittaushallituksen kivipaino, Helsinki 1939.

7.4 Seurakunta eroaa Kerimäestä, Punkaharjun kunta itsenäistyy

- *Kirkko ja hautausmaa sekä koulu harjulla*
- *Kunnantalot ja kyläraitti kauppataloineen*
- *Ensimmäiset pientaloalueet Punkaniemessä, radan varressa Kotikujalla ja Palomäessä*

Savonlinnan-Elisenvaaran rautatie oli kohottanut Kerimäen emäseurakunnan eteläisen reuna-alueen eli Puruveden takana sijaitsevan seudun taloudellista merkitystä ja itsenäistymisen edellytyksiä. Huhtikuussa 1919 järjestettiin Putikossa kokous, jossa perustettiin toimikunta valmistelemaan seurakunnallista ja kunnallista eroa Kerimäestä. Tammikuussa 1920 valtioneuvoston päätöksellä perustettiin Punkaharjun seurakunta, johon pari vuotta myöhemmin määrättiin liitettäväksi myös Kulennoisten kylä.

Punkaharjun seurakunnan kirkko ja pappila määrättiin sijaitsemaan Punkasalmen tienoilla. Virallisesti seurakunta aloitti toimintansa toukokuussa 1922, jolloin pastori Y. A. Airola aloitti papin virassa. Samana vuonna hankittiin väliaikainen pappila Punkasalmen aseman läheisyydestä, ja ryhdyttiin rakentamaan Pakkasenharjulle kirkkoa, joka vihittiin käyttöön uudenvuodenpäivänä 1923.

Helmikuussa 1923 oli Punkaharjun kunnallista itsenäistymistä varten perustettu toimikunta lähettänyt eroanomuksen Kerimäen kunnanvaltuustolle, joka teki asiasta myönteisen päätöksen vasta heinäkuussa, kun Mikkelin läänin maaherra oli ensin velvoittanut kunnanvaltuuston puheenjohtajan ottamaan asian ensi tilassa esille päättämistä varten. Punkaharjun kunnanvaltuutettujen 1. kokous pidettiin joulukuun 23. päivä nuorisoseurantalossa Palomäellä ja kokouksessa päätettiin, että Punkaharjun kunta ryhtyy vuoden 1924 alusta toimimaan itsenäisesti.¹² Punkaharjun kunta itsenäistyi muutama vuosi ennen lakia kunnallisen jaotuksen muuttamisesta (180/1925), joka teki mahdollisesti uusien kuntien muodostumisen seurakunnallisesta jaosta riippumatta.

Tuunaansaaren rekisterikylän puolelle rakennettiin kirkonkylän ensimmäiset julkiset rakennukset. Seurakunta osti Oy Keuhkotautisten (Takaharjun) Parantolalta neljä hehtaaria maata Pakkasenharjulta kirkkomaata varten vuonna 1922. Kirkon paikaksi suunniteltua Repokuoppainmäkeä myyjä ei suostunut luovuttamaan, jolloin kirkko päätettiin rakentaa sitä vastapäätä maantien toisella puolella kohoavalle harjanteelle.¹³ Ennen kirkon valmistumista seurakuntasalina toimi Palomäellä sijaitseva nuorisoseuratalo. Kirkkoherran virkatuloasiassa Punkaharjun seurakunta päätyi, valtioneuvoston asiasta 17.6.1926 antamalla päätöksellä, hankkimaan viljelys- ja laidunmaalla varustetun virkatilan sijaan virka-asunnon puutarhamaineen, koska Punkasalmen teollisuusyhdyskunnan viereltä ei löytynyt ostettavaksi maata virkatilaksi.¹⁴ Lokakuussa 1926 ostettiin 7,23 ha laajuinen Orasaari, ja syyskuussa 1928 pidettiin pappilan vihkiäiset.¹⁵

Kunnanvaltuuston kokouksia pidettiin ensin Palomäellä, josta siirryttiin pian kauppias Niilo Lötjöseltä vuokrattuihin tiloihin. Vuoden 1925 alussa kokouksia pidettiin talonomistaja Kusti Tynkkyseltä vuokratussa huoneistossa. Sieltä muutettiin seurakunnalta elokuussa 1928 ostettuun väliaikaisena pappilana toimineeseen hirsitaloon, Väliharjun huvilaan, jonka sijaintia aseman vieressä ja lähellä maanteiden risteystä pidettiin erinomaisena. Kauppaan sisältyi 2500 m² tontti ja ulkorakennuksia.¹⁶ Kunnantalossa oli kunnantoimisto kunnankirjuria ja rahastonhoitajaa varten. Lisäksi talossa toimi kunnankirjasto ja lukutupa (lehtilukusali) ja niitä varten oli nimetty kirjastonhoitaja. Aluksi kuntaan palkattiin vain kiertävä sairaanhoitajatar ja kätilö, ei kunnanlääkäriä. Koululääkärin tointa hoitivat alkuun Takaharjun parantolan lääkärit. Punkasalmen koulu perustettiin Kerimäen kunnan toimesta 1921. Aluksi koulu toimi vuokratiloissa, oma koulutalo valmistui 1925 Punkaharjun kunnan rakennuttamana.¹⁷

Kunnan itsenäistymisen aikaan Punkasalmen kylällä keskustan ahtaus tuotti ongelmia, kun sieltä haviteltiin aluetta kunnanhuoneen rakentamista varten. Pieni tiivis kyläkeskus muodostui pääasiassa asuinliikerakennuksista, joita oli rakennettu maanteiden risteykseen, rautatieaseman lähelle. Ensimmäiset maakaupat oli perustettu Punkaniemelle jo ennen rautatietä, ensimmäisinä kauppias David Venäläinen 1878 ja karvarin leski Henrika Forsström 1881.¹⁸ Maakauppojen perustaminen oli tullut luvalliseksi Maakauppa-asetuksella 1859, ja täydellinen elinkeinovapaus astui voimaan 1879. Punkaniemellä ja Tuunaansaassa rautatietyömaa vilkastutti kauppojen perustamista. Radan valmistuttua Punkasalmella avattiin myös postiasema.¹⁹ Vuodelta 1906 löytyy tieto Punkasalmen majatalosta.²⁰ Kylälle perustettiin myös osuustoiminnallisia kauppaliikkeitä, ja ensimmäinen rahalaitos oli Punkaharjun kunnan 1927 perustama Säästöpankki, joka aloitti toimintansa 1929.

Kuva: Kuvassa on Kirkkotie 1930-luvulla. Vasemmalla näkyvä Ahokkaan kauppatalo paloi 1950-luvun alussa. Paikalle rakennettiin invalidikioski, joka oli käytössä vuoteen 1964, jolloin Säästöpankissa avattiin Sotainvalidien baari. Ahokkaan kulmatontille rakennettiin Osuuskassan talo. Oikealla on Tynkkysen talo, jossa toimi majatalo, Vihavaisen kelloliike yläkerrassa ja myöhemmin Hännisen kahvila. Takana Parviaisen talo, jossa toimi keskus ja perimmäisenä häämöttää kirjakaupan talo. Viimeiset ennen viime sotia rakennetut puutalot purettiin Kirkkokadun varrelta 1990-luvulla valtatiejärjestelyjen myötä. / Aholan Pekan albumi, kuva 1920–30-luvulta. Punkasalmen Facebook-sivusto; Puruvesi 11.3.1993.

Liike-elämää keskittänyt maanteiden risteys sijaitsi Tuunaansaaren ja Punkaniemen rekisterikylien rajalla. Suurin osa kauppataloista sijaitsi Punkaniemen puolella. Vielä 1930-luvulla suuri osa Punkasalmen Punkaniemen rekisterikylän puoleisista maista oli Lampénien omistuksessa. Lampénit omistivat maat kylän Pihlajaveden puoleisella sivulla aina tehtaanniemestä jopa Putikon rajoille asti, eli käytännössä kaiken muun paitsi Puruveden puoleisella sivulla niemeä olevat Aholan tilan maat, jotka kuuluivat Silvennoisille. Sittemmin niemen keskivaiheilla sijainnut Asikaisten omistama Juholan tila oli vuodesta 1916 Lampénien ja Sandbergin omistama.²¹

Kirkonkylällä oli myös kyläasutuksen yhteisöllisyydestä ja aatemaailmasta kertovia tunnusmerkkejä. Nuorisoseuran toimitalo sijaitsi Punkaniemellä lähellä Palomäentien pientaloaluetta, nykyisen Teollisuustien varrella. Tämä Palomäkenä tunnettu rakennus on sittemmin purettu. Vuonna 1933 kunta sai hankituksi rautatiehallitukselta maa-alueen Punkasalmelta käytettäväksi urheilukentäksi. Kansakoulun vieressä sijaitseva

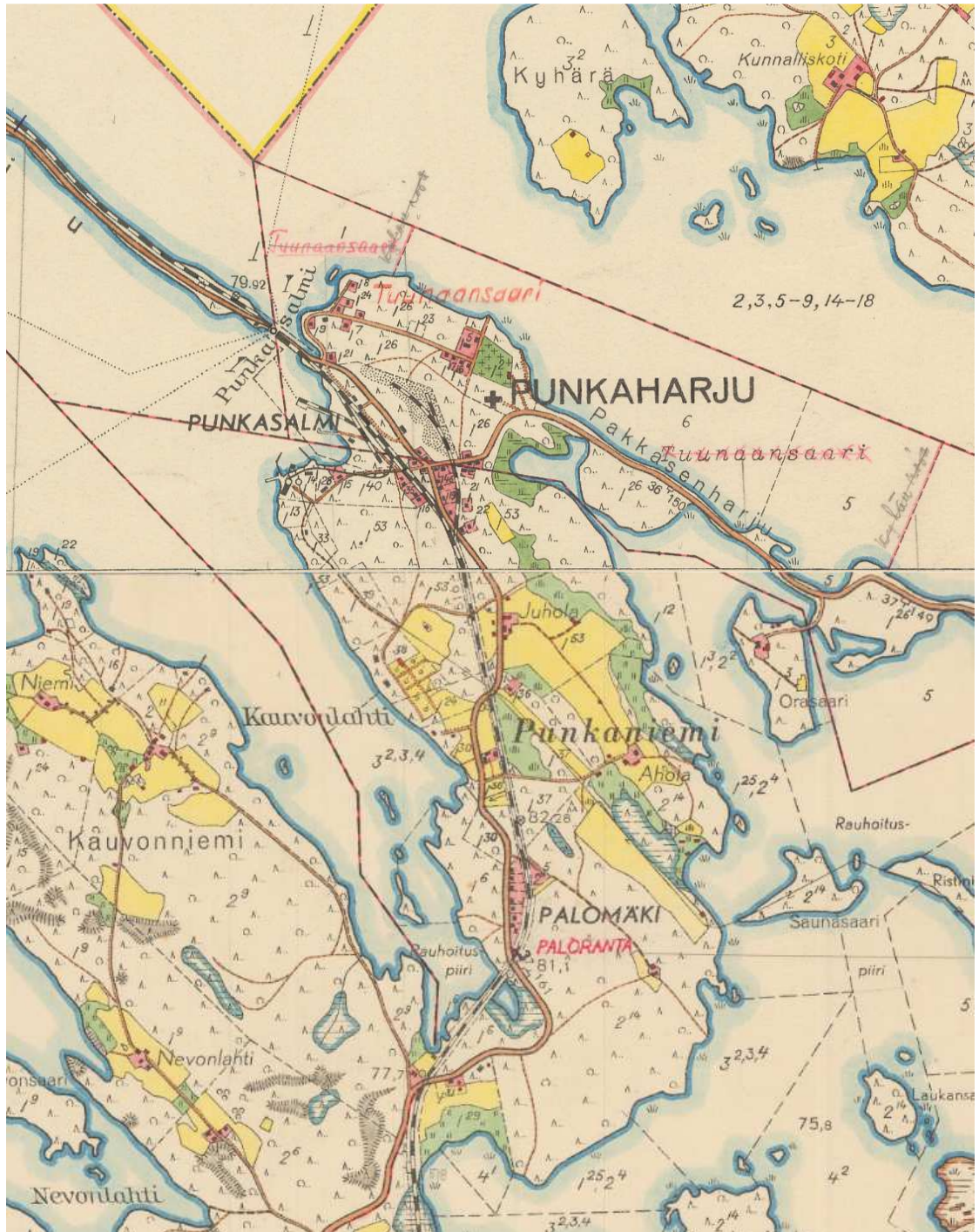
paikka raivattiin heti samana vuonna paikallisen urheiluseuran avulla harjoituskentäksi.²²

Kuva: Kuvassa on Punkaharjun kirkko alkuperäisessä asussaan. Rakennuksen ulkoasu on muuttunut kohtalaisen paljon myöhemmissä korjauksissa ja laajennuksissa. / Yrjö Tukiaisen valokuvakokoelma

Kuva: Vanha kunnantalo noin vuonna 1932-33, jolloin se oli laajennettu nykyiseen kokoonsa. / Kuva julkaisusta Punkaharjun kunta vuosina 1924-28 ja 1929-33.

Kuva: Kartasta selviää kirkonkylän aluerakenne 1940-luvun alussa. Kirkonkylän keskusta on maanteiden risteyksessä, molemmin puolin santarataa. Nobelinrannan eteläpuolella niemessä on tehdasrakennus, ja sen eteläpuolella Koivikossa on puutarha. Ensimmäiset pienet tiiviit asuntoalueet ovat muodostuneet Palomäkeen, koulun viereen ja Punkasalmen rannalle. Radan itäpuolella on maataloja. Selänteet ovat viljelyksessä ja alavat maat luonnonniittyinä. Orasaaren pappilalla on pieni kotiviljelypalsta. Sivuraide sorakuopalle eli "Sanskin rata" kulkee keskustan halki. Soraa ja hiekkaa on ajettu rautatien rakentamisen tarpeisiin ja 60-luvulla "pikatie" pohjaksi." / Karttaote pitäjänkartasta 1:20 000, 4124 02, 03, 1946-48, MML

7.5 Kehitys viime sotien jälkeen

- *Puutalotehdas*
- *Asutustoiminta tuo uutta asutusta: rintamamiestalo*
- *Kunta kaavoittaa: Vahvistettu asemakaava 1967*
- *Kunta rakentaa: kunnantalo, kirjasto, kouluja, terveyskeskus, asuntoja*
- *Pankit ja kaupat uudistavat toimitilojaan*
- *SOS-lapsikylä perustetaan*

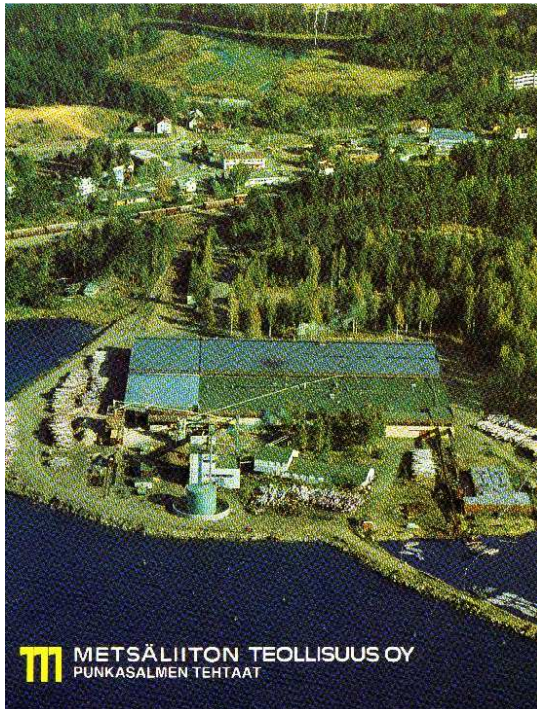
Jälleenrakennusaika oli Punkaharjullakin vireää aikaa. Asutusta tuli lisää, ja tästä vaiheesta kertovat ajalle tyypilliset puolitoistakerroksiset harjakattoiset puutalot, joita paikoitellen on pieninä ryhminä taajaman eri osissa. Valtio lunasti leskeksi jääneen vuorineuvoksetar Lucie Lampénin maita rintamamiestonteiksi (mm. Palomäentien varrelta) ja Punkaharjun kunta osti Lampénilta maita keskustasta liiketonteiksi, kuten kunnanlääkärin talon (terveystalon) ja Apteekin tontit 1940-luvulla.

Keskustaan sijoittui merkittävä osa kunnallisista palveluista.²³ Vanhan puukoulun viereen rakennettiin uusi kansakoulu 1950-luvulla, ja seuraavalla vuosikymmenellä tehtaanniemeen valmistui moderni koulurakennus, jota 70-luvulla laajennettiin lukio-osalla. Kunnallinen päiväkotitoiminta alkoi 1970-luvun puolessa välissä. Samoihin aikoihin valmistui vanhusten rivitalo Kuusitielle. Kirkonkylätaajaman kaavoittaminen 1967 vilkastutti asuntorakentamista, ja etenkin 1980-luvulla kunta myi vuosittain kymmeniä omakotitontteja. Kunnallistekniikka rakennettiin uusille alueille, ja 1990-luvulla toteutettiin siirtoviemärin rakentaminen Savonlinnaan. Uusi kunnantalo otettiin käyttöön 1986 ja pääkirjasto 1990.

Sotien jälkeen kylällä oli viisi ruokakauppaa, joista kolme yksityistä (Makkonen, Ahokas, Lötjönen) ja niiden lisäksi OTKn ja SOK:n liikkeet. Ensimmäisen asemakaavan selostuksessa luetellaan keskustan palveluihin kuuluneen myös valtionpuhelin, posti, postisäästöpankki, säästöpankki, osuuskassa, ruokabaari, kahvila, kioski, vaatetavarakauppa, kellosepänliike, kemikaliokauppa, parturinliike, apteekki, hautaustoimisto ja autohuoltoasema.

Kylän yrityksiin kuului myös kaksi puutarhaa, saha, mailatehdas, kiviveistämö ja sementtivalimo. Vanhan kattopäretehtaan pohjalta perustettiin Silopuun Oy Punkaharjun Punkaniemen kylässä heinäkuussa 1945. Yhtiön tarkoituksena oli harjoittaa koneellista puunjalostusta ja sahausta sekä puolivalmisteiden asennusta, myyntiä ja vientiä. Silopuun tehdas sijaitsi suunnilleen nykyisen MetsäGroupin vaneritehtaan paikalla. Tehtaalla oli työväkeä varten asuntola. Tehdas suljettiin vuonna 1958 ja poistettiin Kaupparekisteristä 23.12.1959.²⁴

Vuonna 1961 lohjalainen Ab Faner Oy²⁵ osti Punkasalmelta tehdastontin, jolle valmistui 1964 yhtiön toinen vaneritehdas. Yhtiö oli perustettu 1916, ja siinä olivat osakkaina mm. A/G A.M.Luther ja englantilainen Venesta Ltd. Sodan aikana Ab Faner Oy:n omistus siirtyi kokonaan englantilaiselle Venesta Ltd:lle. Punkasalmen tehtaalla ensimmäiset vanerierät lähtivät Englantiin keväällä 1964. Samoina aikoina vanerikoivun hankinta vaikeutui ja yhtiön toiminnan kehittämisessä ilmeni hankaluuksia. Vuoden 1965 lopulla Venesta Ltd möi Ab Faner Oy:n osakekannan Metsäliitolle, ja vuonna 1973 Ab Faner Oy sulautui Metsäliiton Teollisuus Oy:öön, jossa siitä muodostettiin kaksi erillistä yksikköä: Lohjan Tehtaat ja Punkasalmen Tehtaat. Punkasalmen Tehtaiden paikallisjohtajana oli vuosina 1965–1970 diplomi-insinööri Risto Saario ja 1970 jälkeen insinööri Keijo Tolvanen. Nykyään Punkasalmen vaneritehtaan toiminnasta vastaa Metsä Wood, joka on osa Metsä Groupia ja sen emoyhtiötä Metsäliitto Osuuskuntaa. Punkasalmen tehdas työllisti vuonna 2013 noin 500 henkeä.

Kuva (vas.): Punkasalmen tehtaait; Ilmakuva noin 1970-luvulta. ELKA.

Kuva (alh.): Tehdasalue 2010-luvulla.

Kuva: Punkaharju Puutalotehtaan rakennuksia. /ELKA, Etelä-Savon yrittäjät, 1082. Kalervo Meskanen & Co Ky.

Punkaharjun Puutalotehdas Kalervo Meskanen & CO ky perustettiin 1967 (-1991). Omistajina olivat Kalervo Meskanen (liikkeen johtaja) ja Esko Marjanen. Talotehtaan puuelementtirunkoisia pientaloja ja rivitaloja löytyy myös kirkonkylästä, mutta lähinnä yksittäin tai muutaman talon ryhmissä. Rivitalorakentamisesta on esimerkkinä Punkaharjun Vanhustentukiyhdistyksen vuonna 1971–75 valmistunut rivitalo Kuusitiellä (vanhustentalot). Talot ovat yksikerroksisia, julkisivuissa on usein pystylomalaudoitus ja katon muotona on loiva harja- tai aumakatto. Talotehtaalla lienee ollut useampia malleja, mutta ainakin yksi on tunnistettavissa räystäiden alta hyvin erottuvista katonkannattajista. Yleisenä piirteenä ovat neliömäiset isot ikkunat, joiden yläosassa on vaakapuite ja toisella sivulla säleiköllinen tuuletusikkuna. Talotehdas osallistui vuonna 1978 järjestetyille Lahden asuntomessuille Punkatalo 99 -talolla.

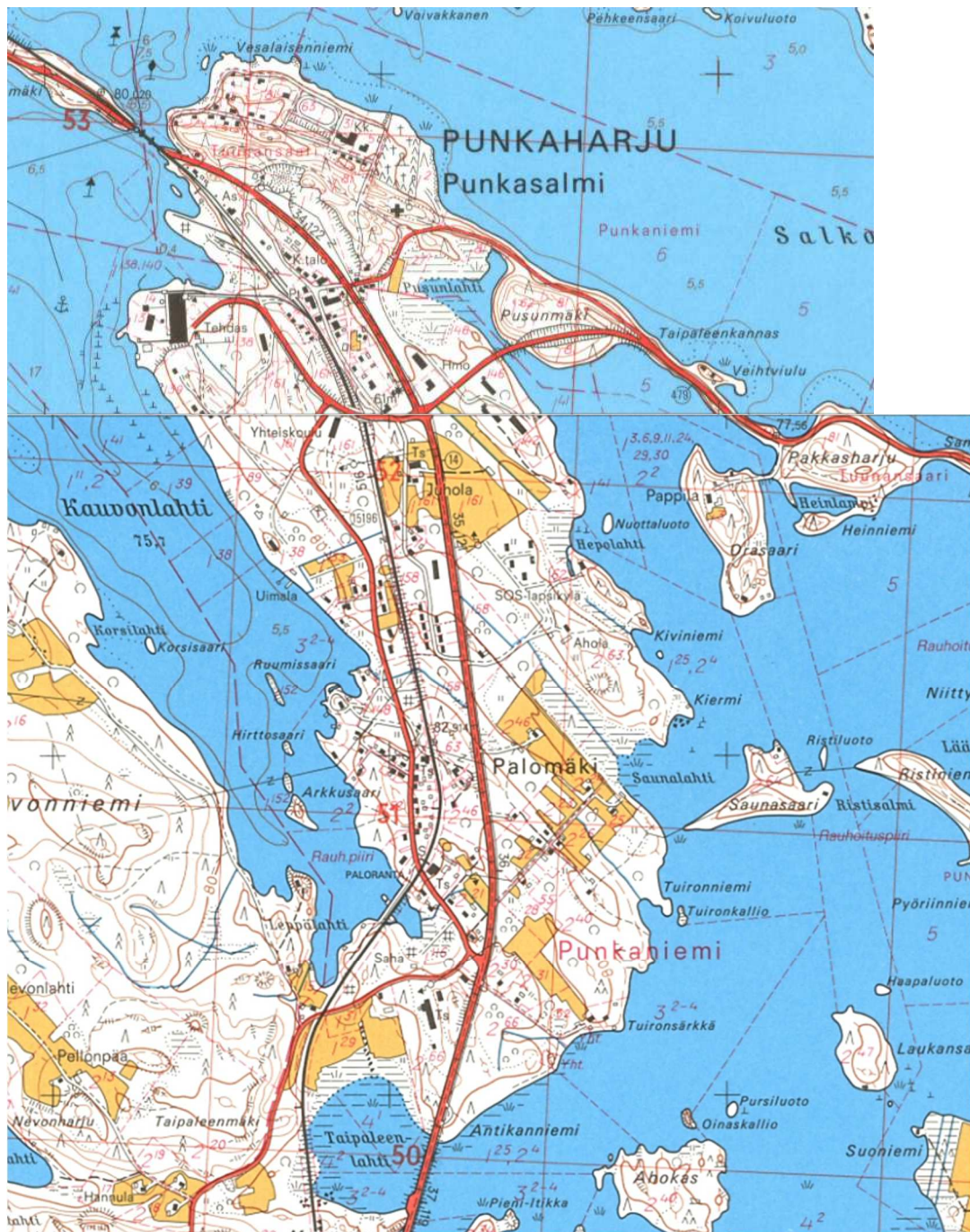
Palomäen seudun vanhoihin teollisuusyrittäjiin kuuluu vuonna 1934 perustettu Tauno Ovaska Oy:n sahalaite, jonka vuonna 1952 rakennettu saha- ja höyläämö-rakennus sijaitsee Palomäessä tasoristeyksen luona.²⁶ Liike myytiin vuonna 1972 uudelle perustettavalle Punkasalmen Saha Oy:lle. Tehtailijan puolitoistakerroksinen omakotitalo 1950-luvun alusta sijaitsee Sakarintien perällä, rantatontilla. Puutavara-liikkeellä oli parhaimmillaan pitkälti toistakymmentä työntekijää, joita varten oli rakennettu asuinrakennus sahan viereen.

Kuva: Punkasalmen kirkonkylän keskustaa ennen valtatie 14:n rakentamista. Edelleen olemassa olevat keskustan talot on osoitettu nuolilla.

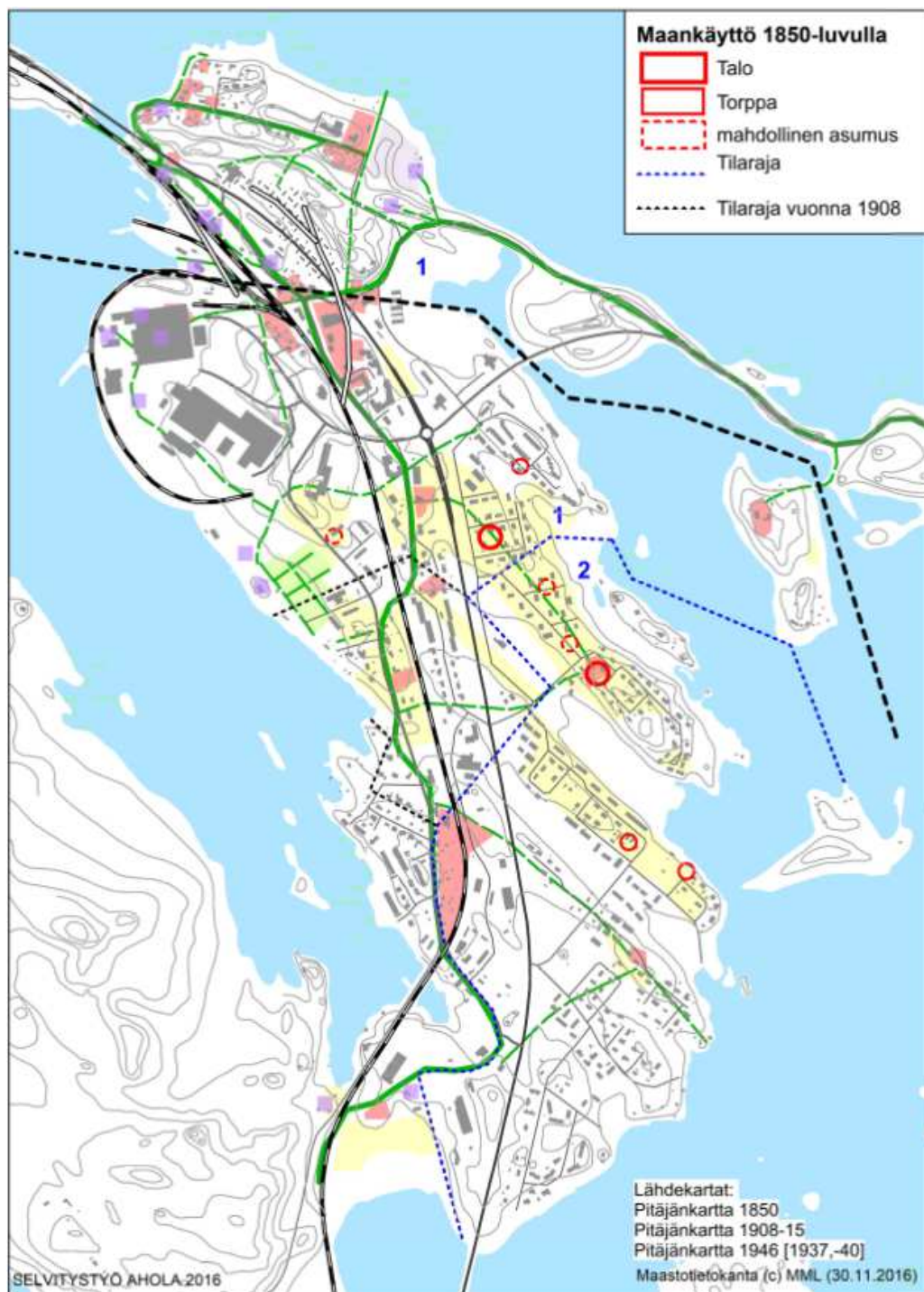
Kuva: Näkymä entiseltä Makkosen kaupalta S-Marketille. Vielä 1900-luvun alussa maaseudun kauppa ei juuri eronnut asuinrakennuksesta. Muutos kohti market-tyyppistä käyttöarkkitehtuuria alkoi 1960-luvulla.

Kuva: Juva-Parikkala valtatie rakennettiin 1970-luvun puoliväliin mennessä noin 100–200 m päähän rautatiestä. Se lisäsi entisestään alueen viipaloitumista kapeisiin kaistoihin, mikä on hankaloittanut maankäyttöä. / Karttaote peruskartasta 4124 03 ja 01, 1975 (1971) © Maanmittaushallitus

7.6 Karttoja Punkaharjun keskustaajamasta

MAANKÄYTÖN VAIHEITA

Maankäyttö 1930-luvun lopulla

Viljelysmaa

Puutarha

Hautausmaa

Asuntotontti

■ Muu kuin asuntorakennus

Maantie

— Sivutie

— kylvätie
 Maa-aineksenottoa

mää ämõksõnõda
 raide

Pistoraide

----- Tuunaansa
kylänsä

Kylälä ja

Vuonna 2016

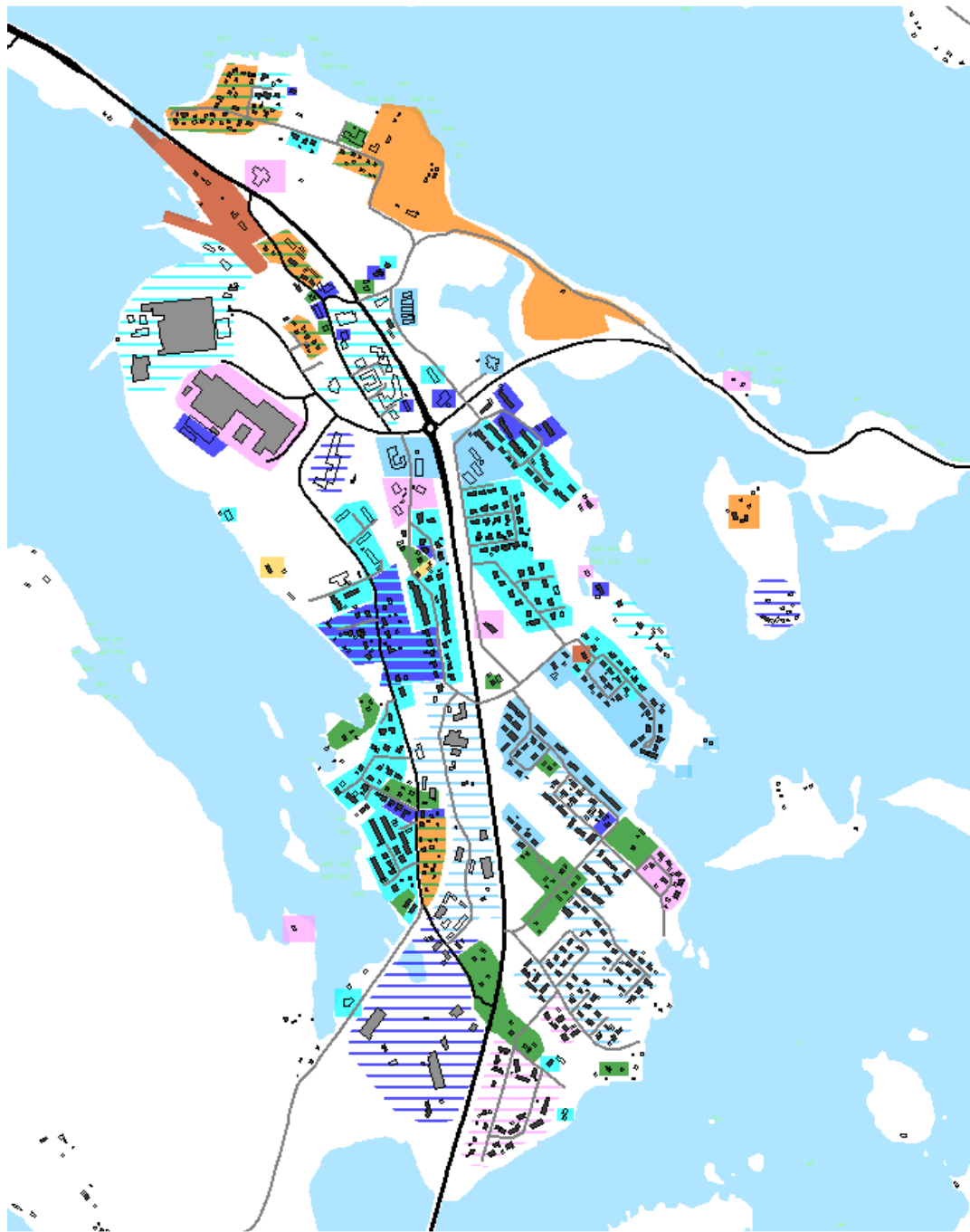
— Valtatie 14

Kesälahdentie

— kokoojakatu

 rakennus

 vesistö

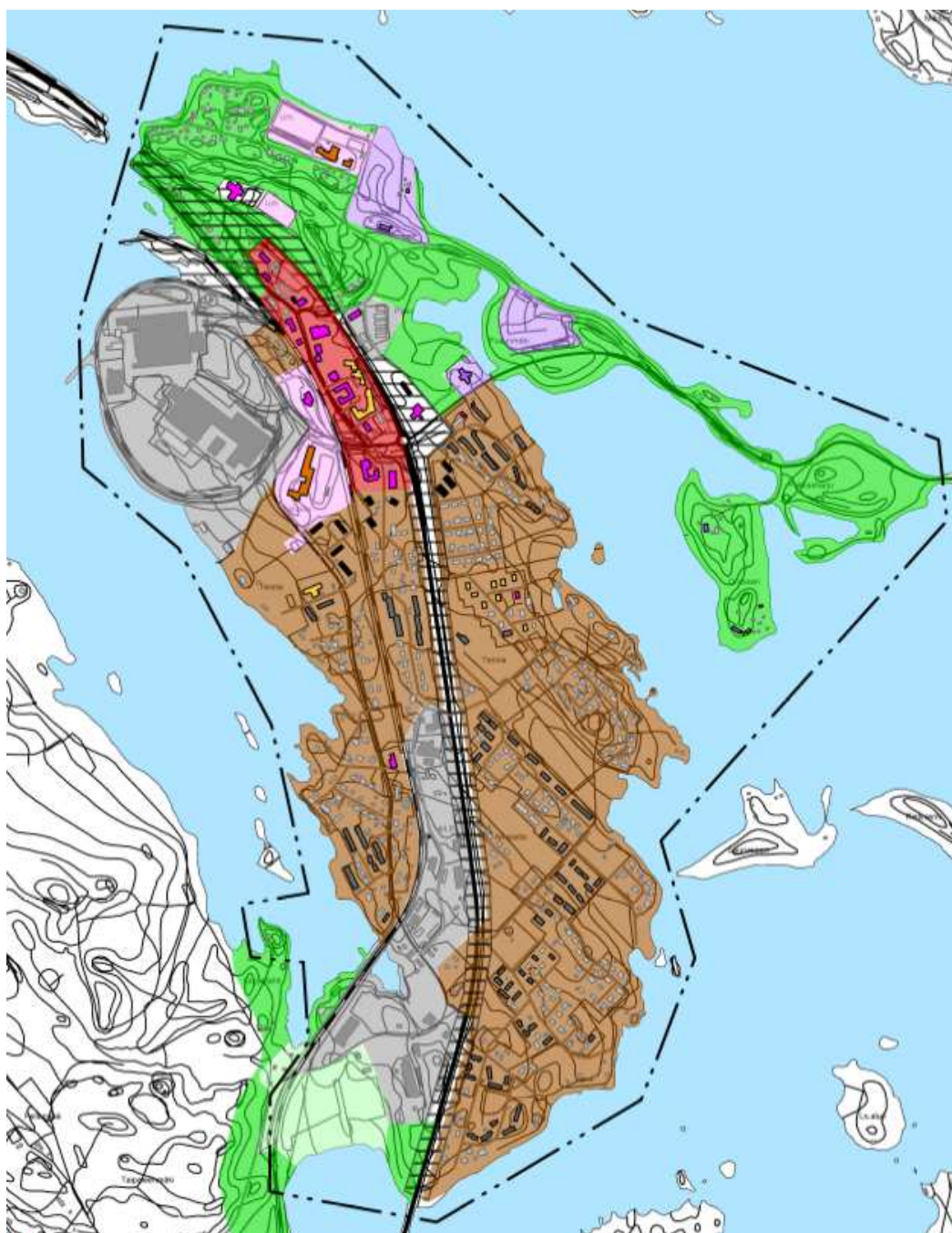
AJALLISESTI YHTENÄISET ALUEET 2016

Pohjakarttana maastotietokanta © MML 2016

Alueen rakennuskanta

vanhimmat rakennukset, kerroksellinen	1940- ja 50-luku	1980-luku
1920-luku	1960-luku	vanhimmat 1980-luvulta, kerroksellinen
vanhimmat 20-luvulta, kerroksellinen	1960- ja 70-luku	1990-, 2000- tai 2010-luku
1930-luku	vanhimmat 60-luvulta, kerroksellinen	vanhimmat 1990-luku, kerroksellinen
vanhimmat 30-luvulta, kerroksellinen	1970-luku	
	vanhimmat 70-luvulta, kerroksellinen	

Lähde: Rakennus- ja huoneistorekisteri, rakennusvuositiedoissa voi olla virheitä.

ALUEIDEN LUONNE 2016

Pohjakarttana maastotietokanta © MML 2016

ALUE

- Liikekeskusta
- Opetus ja kulttuuri
- Seurakunnan toiminnot
- Asuminen
- Teollisuus, elinkeinot
- Harjuluonto, metsämaisema
- Maisema, viljely/asuminen
- Liikenne
- Rautatie

RAKENNUS

- liike-elämä, toimisto
- oppilaitos
- terveys/sosiaalihuolto
- seurakunta (myös ent. pappila)
- teollisuus/yritys
- asuminen, muu rakennus
- kerrostalot
- rivitalot
- vapaa-ajanasunnot

8 Arviointi

Seuraavaksi määritellään kirkonkylän rakennetun kulttuuriympäristön kulttuurihistoriallista ominaisluonnetta ja siinä ilmeneviä paikallis-, rakennus- ja maisemahistoriallisia sekä visuaalisia arvoja asemakaavan ajantasaistamistyötä varten.

Kulttuuriympäristöselvityksessä on pyritty löytämään ja rajaamaan alueet, joilla rakennetun ympäristön alueelliset ominaispiirteet tulevat esiin ja joilla historiallisia kyläasutuksen rakenteita ja elementtejä on vielä havaittavissa sen laatuina, että niiden vaaliminen on koko alueen kulttuurihistoriallisen merkittävyyden kannalta olennaista.

Kulttuurihistoriallinen arvottaminen tarkoittaa työn tutkimusosion ja maastohavaintojen perusteella valittujen alueiden ja kohteiden arvon erittelyä ja analysointia perusteluksi sille, mitkä kohteet halutaan saada säilymään. Arvottaminen on siten kulttuuriympäristön vaalimisen perusta. Kohteen kulttuurihistoriallisen arvon suhde muihin tarpeisiin ja arvoihin punnitaan vasta varsinaisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Kohteet luokiteltiin arvotekijöidensä painoarvon perusteella käyttäen seuraavaa kolmijakoista arvoluokitusta.

- **Rakennushistoriallisesti ja arkkitehtonisesti arvokkaisiin**
- **Historiallisesti arvokkaisiin (asutus-, talous-, sivistys-, aate- ja/tai sosiaalhistoriallista painoarvoa)**
- **Maisemallisesti arvokkaisiin (kylä- ja maisemakuva)**

Kohteiden ja aluekokonaisuuksien arvoluokittelu ja -perusteet esitetään luvussa 9.

Aluekokonaisuuksien ja kohteiden valinnassa painotettiin seuraavia perusteita:

- harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus)
- historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus)
- aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus)
- alkuperäistä tai sitä vastaavan maankäytön, rakennuksen käyttötarkoituksen, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys, edustavuus)
- merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (avainkohde, historiallinen todistusvoimaisuus)
- näkyvissä olevat eri aikakausien maisematilat, rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät luontevasti maankäytön, rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

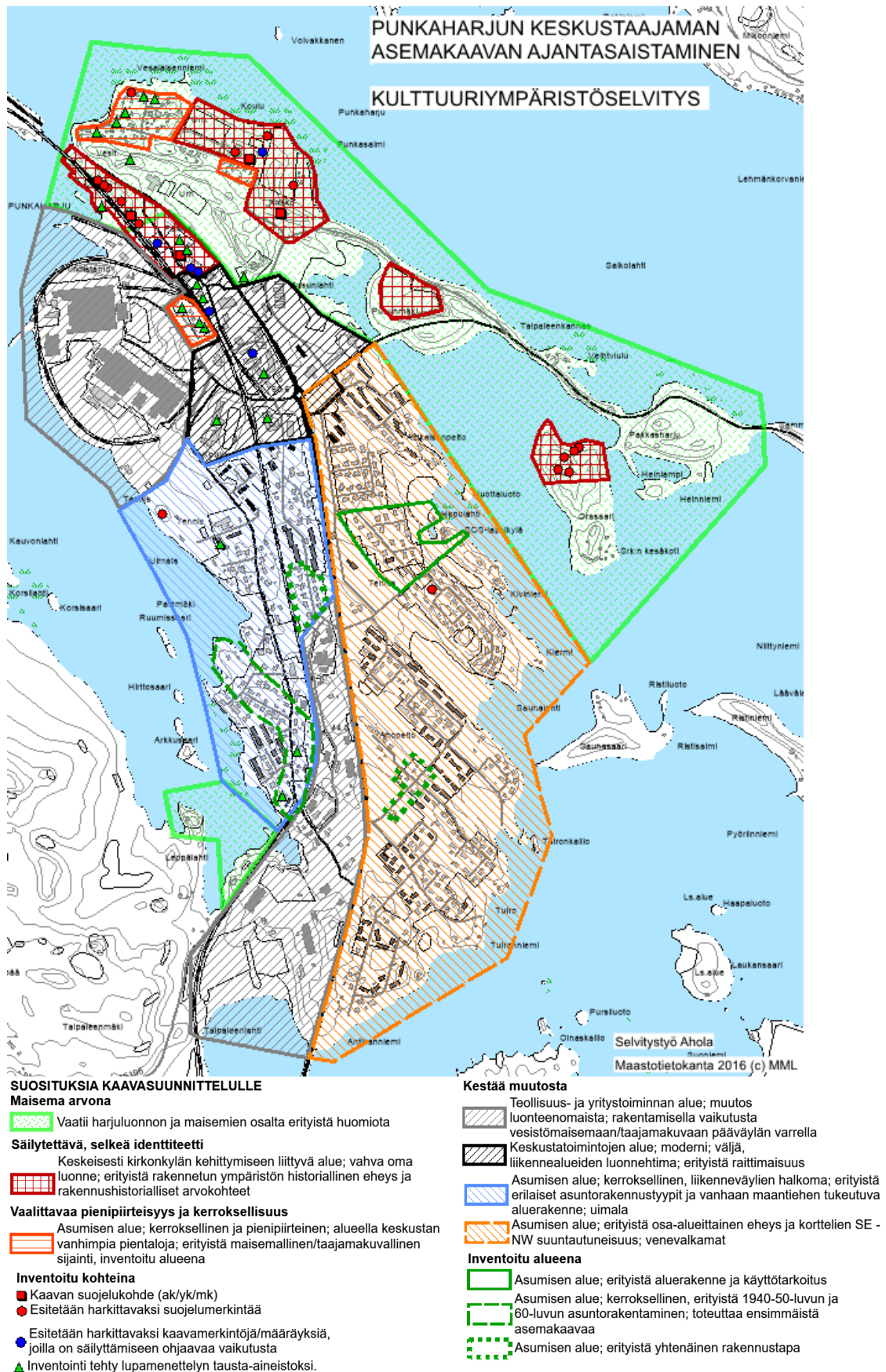
Rakennusten arvoluokittelussa painotettiin niiden ulkoasun historiallista säilyneisyyttä sekä edustavuutta rakennustyyppinä ja alueen kehityksen kuvaajana. Rakennusten historialliseen arvoon vaikuttaa niiden säilyneisyys, joka ei viittaa rakennuksen tekniseen kuntoon.

Hyvin tai lähes alkuperäisenä säilyneisiin rakennuksiin mahdollisesti tehdyt muutokset ovat sopusoinnussa alkuperäisen tyylin ja muodon kanssa eikä julkisivujen detaljien suhteita ole muutettu merkittävästi. Rakennusten historialliset arvot ovat näin ollen säilyneet hyvin.

Kohtalaisen hyvin säilyneet rakennukset ovat kokeneet muutoksia, mutta eivät ole täysin muuttuneet. On voitu tehdä laajennuksia tai detaljien, kuten ikkunoiden, muutoksia. Julkisivujen sommittelu tai suhdemaailma yleensä on muuttunut. On voitu käyttää alkuperäisistä huomattavasti poikkeavia materiaaleja.

Täysin muuttuneita ovat rakennukset, joista rakentamisajankohtaa ei voi nykyisen ulkoasun tai hahmon perustella enää helposti päätellä.

8.1 Suositukset suunnittelulle

Liite 1: Kohdekartta, Liite 2: Luokituskartta

Ympäristön arvot koskevat läheisesti jokaista kirkonkylän asukasta ja alueiden säilyminen vaatii asukkaiden ja kiinteistön omistajien osallistumista ja panosta. Kulttuuriympäristöselvitys onkin tarkoitettu avoimen, alue- ja rakennussuojelua koskevan keskustelun pohjaksi. Tavoitteena on, että asiantuntijoiden, asukkaiden ja päättäjien yhteistyönä löydetään suuntaviivoja kirkonkylän kehittämiseksi tavalla, joka ottaa huomioon alueen identiteetin ja maisema-arvojen kannalta tärkeät ranta- ja harjumaisemat, ja osaa antaa arvoa paikallisuudelle ja historiallisesti kerroksellisen ja monipuolisen taajamakuvan säilymiselle.

Valtakunnallisesti merkittävällä maisema- ja taajama-alueella on erityistä huomiota kiinnitettävä siihen, että rakennettaessa uutta, korjattaessa tai laajennettaessa rakennus sopii historiallisesti ja kyläkuvallisesti ympäristöönsä, kunnioittaa rakennetun ympäristönsä syntyäikaan liittyviä tyylipiirteitä sekä eheyttää ympäristöä. Tämä koskee sekä tonttien asuinrakennuksia, talousrakennuksia, aitoja ja muita rakennelmia että katujen, puistojen ja muiden yleisten alueiden ja yhdyskuntateknisten verkkojen rakentamista.

Kohde- ja alueluokat

KOhteET

S Kaavalla suojeltu kohde

Kohde on merkitty voimassa olevassa maakunta/yleis/asemakaavassa suojelukohdeeksi. Kohteessa ei ole tapahtunut merkittävää tunnettujen kulttuurihistoriallisten arvojen heikentymistä.

Rakennusta ei saa purkaa (MRL 57 §) eikä sen suojeluarvoja heikentää korjaus- ja muutostöissä (MRL 118 §). Luvan tai toimenpideilmoituksen edellyttämistä korjaus- ja muutostöistä on pyydettävä Museoviraston lausunto ennen päätöstä.

K 1 Esitetään harkittavaksi suojelumerkintää

Kohde on inventoitu, koska se omaa erityisiä paikallishistoriallisia, rakennushistoriallisia ja/tai ympäristöllisiä arvoja, joilla on merkittävyyttä myös entisen Punkaharjun kunnan ja etenkin kirkonkylän historian todisteena tai siitä kertovana kohteena.

Rakennusta ei saa purkaa (MRL 57 §) eikä sen suojeluarvoja heikentää korjaus- ja muutostöissä (MRL 118 §). Luvan tai toimenpideilmoituksen vaatimista korjaus- ja muutostöistä on pyydettävä Museoviraston lausunto ennen päätöstä.

K 2 Esitetään harkittavaksi kaavamerkintöjä/määräyksiä, joilla on säilyttämiseen ohjaavaa vaikutusta

Kohde on inventoitu, koska se on arvokas ulkoasun rakennushistoriallisen säilyneisyyden ja esteettisyyden puolesta ja/tai se sijaitsee alueella, jossa sillä on erityistä merkittävyyttä kyläkuvallisesti arvokkaan miljöökokonaisuuden säilymisen kannalta.

Kaavoituksessa alueen ensisijainen käyttötarkoitus on nykyinen maankäyttö ja rakennuskohteen säilyminen. Esitetään harkittavaksi korjaus/uudisrakentamista tarkentavia kaavamääräyksiä asemakaavaan (MRL 118 §). Rakennukselle haettavasta purkuluvasta on kuultava Museovirastoa ennen päätöstä.

Inventoitu, Inventointi tehty lupamenettelyn tausta-aineistoksi

Kohde sijaitsee alueella, jossa olemassa oleva rakennuskanta on kylän vanhojen alueiden historiallisen luonteen ja miljööarvojen kannalta tärkeä. Rakennuksesta ilmenee hyvin sen alkuperäinen käyttö, rakentamistapa ja tyyli.

Tieto sisällytetään kaavaselostuksen liitekarttaan rakennetun ympäristön inventointikohteista. Rakennukselle haettavasta purkuluvasta on kuultava Museovirastoa ennen päätöstä.

ALUEET

MS Maisema arvona

Alue on arvokasta harju- ja vesistömaisemaa sekä rakennettua kulttuuriympäristöä, josta osa on valtakunnallisissa inventoinneissa arvotettu valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueena ja/tai rakennettuna kulttuuriympäristönä.

Alue kuuluu laajaan luonnon- ja kulttuurimaisemaltaan arvokkaaseen kokonaisuuteen. Rakennetuilla alueilla tulee ottaa huomioon harjuympäristöille luonteenomainen kasvillisuus ja maastovaihtelut. Alueella [Pakkasenhajulla] olemassa olevaa rakennettua ympäristöä tulee huoltaa ja korjata kulttuurihistorialliset arvot huomioivalla tavalla (MRL 118 §). Uudisrakentaminen ja pihapiirin täydentäminen tulee tehdä osa-alueilla niiden rakennustapaan mukautuvaan rakennustyyliin. (MRL 54§)

A 1 Säilytettävä selkeä identiteetti

Alue on inventoitu, koska se omaa erityisiä paikallishistoriallisia, rakennushistoriallisia ja/tai maisemallisia arvoja, joiden vaaliminen tukee alueen valtakunnallisen tai maakunnallisen merkittävyyden perusteiksi esitettyjen erityispiirteiden säilymistä.

Kaavoituksessa alueen ensisijainen käyttötarkoitus on nykyinen maankäyttö ja rakennushistoriallisten arvojen suojelu. Esitetään harkittavaksi kaavamerkintää arvokkaana rakennettuna kulttuuriympäristönä tai suojeltavien rakennusten korttelialueena (MRL 118 §).

A 2 Vaalittava pienipiirteisyyttä ja kerroksellisuutta

Alue on inventoitu, koska sillä on selkeä oma luonne tai yhtenäinen rakennuskanta ja se muodostaa erillisen ympäristöltään eheän osa-alueen, joka osaltaan liittyy kirkonkylän historiallisiin vaiheisiin.

Esitetään olemassa olevan rakennetun ympäristön luonteesta lähtevää rakentamisen ohjausta rakentamisen tehokkuutta, sijoittumista maastoon ja rakennustapaa ohjaavilla asemakaavamääräyksillä. Muiden kuin S/K1-kohteiksi merkittyjen rakennusten korvaaminen ympäristön luonteeseen sovitulla uudisrakennuksella on mahdollista, mutta ennen purku- ja rakennusluvan myöntämistä on kuultava Museovirastoa.

Kolmeen aluemarkintään sovellettavia suosituksia (kaavamääräyksiä)

Kohteessa/alueella sallitaan toimenpiteet, jotka edistävät rakennuksen/rakennusten säilymistä ja käyttöä rakennushistoriallisia arvoja vaarantamatta. Toimenpiteet tulee sopeuttaa kohteen/alueen kulttuurihistoriallisten arvojen kannalta merkittäviin piirteisiin, kuten rakennusten tyyliin, mittakaavaan, julkisivumateriaaleihin ja -väriyteen. Ulkoasun alkuperäistä suhdemaailmaa tai materiaaleja palauttavat korjaukset ovat sallittuja.

Keskeisiä kulttuurihistoriallisia arvoja ovat rakennukselle ominainen suhdemaailma, julkisivujen materiaalit ja yksityiskohdat, esimerkkinä ovien ja ikkunoiden aukot sekä näiden muodot ja jaot, kattomuoto ja erilaiset ulokkeet sekä rakennuksen julkisivuissa käytetty verhoustapa tyylillisin yksityiskohdin.

Suojeltavien rakennusten korjaus- ja muutostöistä on pyydettävä Museoviraston lausunto ennen luvan myöntämistä. Purkulupia harkittaessa tulee huolellisesti tutkia myös tonteilla olevien talousrakennusten ja muiden pienempien rakennusten, rakennelmien ja rakenteiden suojelun tarve ottaen huomioon myös niiden vaikutus rakennettujen kortteleiden ja tonttien kulttuurihistorialliseen kokonaisarvoon.